

Sociaal-economische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2006, aflevering 3

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2005–2006	= 2005 tot en met 2006
2005/2006	= het gemiddelde over de jaren 2005 tot en met 2006
2005/'06	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2005 en eindigend in 2006
1995/'96–2005/'06	= boekjaar enzovoort, 1995/'96 tot en met 2005/'06

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (070) 337 59 94
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2006.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik
of intern gebruik is toegestaan.

Prijzen incl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 48,40
Prijs per los nummer: € 13,30
ISSN 1573-2215

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	7
Allochtonne vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	13
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	18
Gebruik van kinderopvang	24
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	29
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	32
Begrippen	39
Nu en eerder verschenen artikelen	41
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	44
Publicaties	48

Redactioneel

Redactioneel

Voor u ligt het derde nummer van de Sociaal-economische trends in 2006. Dit nummer bevat weer een scala van artikelen die de arbeidsmarkt en aanverwante onderwerpen belichten. Daarbij ligt de nadruk op analyse en beschrijving van de trends. Bent u op zoek naar de vele cijfers die het CBS over sociaal-economische fenomenen publiceert, dan kunt u het beste onze website bezoeken (www.cbs.nl) en met name de databank StatLine. Op de website zijn tevens themapagina's te vinden, waar alle informatie over een bepaald thema bijeengebracht is.

Artikelen

In het openingsartikel komt de ontwikkeling van de cao-lossen in 2005 aan bod. De stijging was met 0,7 procent de laagste in meer dan twintig jaar. Eind 2005 werd echter alweer een bescheiden toename van de cao-loonstijging zichtbaar. De aantrekkende economie doet zich ook hier gelden.

Het artikel over allochtone moeders laat zien welke effecten een verandering in de gezinssituatie heeft op deelname aan de arbeidsmarkt. Er wordt gekeken naar herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname, Antillen en Aruba, maar ook naar nieuwere groepen zoals mensen afkomstig uit Iran,

Irak, Somalië en Afghanistan. Bij vrouwen van de tweede generatie allochtonen blijft de arbeidsdeelname na de geboorte van kinderen hoger dan bij de eerste generatie, uitgezonderd vrouwen van Surinaamse herkomst.

Het artikel over leerrechten en studierendement werpt een blik op de mogelijke gevolgen van de invoering van leerrechten. Het blijkt dat met name niet-westerse allochtonen, mannen en hbo-studenten die van de havo komen risico lopen op hogere studiekosten. Dit omdat het hen relatief vaak niet lukt de studie binnen de gestelde termijn af te ronden.

Kinderopvang is een veelbesproken onderwerp. Zo'n vier van de tien huishoudens met jongere kinderen maakt er in enigerlei vorm gebruik van wanneer de ouders aan het werk zijn. Niet verrassend blijkt vooral onbetaalde opvang door familie of vrienden populair. Dit en nog veel meer wetenswaardigs treft u aan in het artikel 'Gebruik van kinderopvang'.

Daarnaast bevat deze Sociaal-economische trends een artikel over de ontwikkeling van het incidenteel loon in 2004 en een artikel over zorgtaken en arbeidsdeelname. We wensen u veel leesplezier.

De redactie

Artikelen

Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens

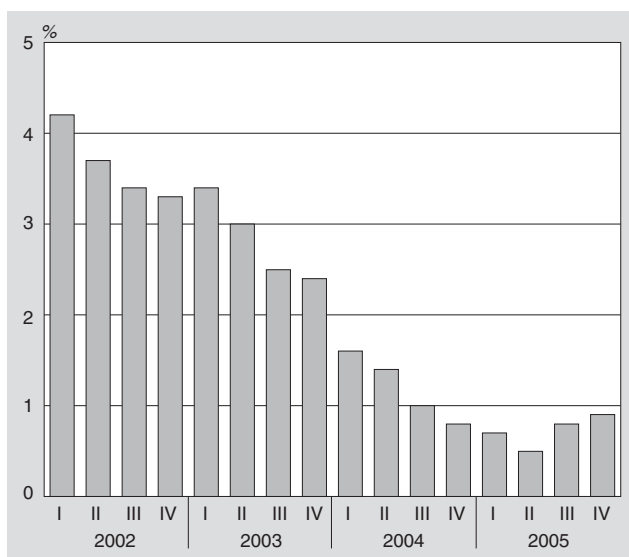
Nathalie Peltzer

In 2005 zijn de cao-lonen per uur, inclusief bijzondere beloningen, met 0,7 procent gestegen. In 2004 stegen de cao-lonen nog met 1,3 procent. Sinds 1984 is de cao-loonstijging niet meer zo laag geweest. Dit zijn uitkomsten van de statistiek Indexcijfers van cao-lonen, waarvan de gegevens over 2005 nu definitief zijn vastgesteld.

Cao-loonstijging laagste in twintig jaar

In het tweede kwartaal van 2005 bereikte de cao-loonstijging het laagste punt, met een stijging van 0,5 procent. Vanaf het derde kwartaal van 2005 nam de cao-loonstijging weer toe en kwam in het vierde kwartaal van 2005 uit op 0,9 procent. Daarmee is een einde gekomen aan ruim drie jaar van vrijwel voortdurende afname van de cao-loonstijging. De loonstijging van 0,9 procent in het vierde kwartaal is echter nog steeds laag. Zo stegen de cao-lonen in 2001 nog met 4,4 procent, de grootste stijging over de afgelopen twintig jaar.

1. Cao-loonontwikkeling per kwartaal (cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen), 2002–2005

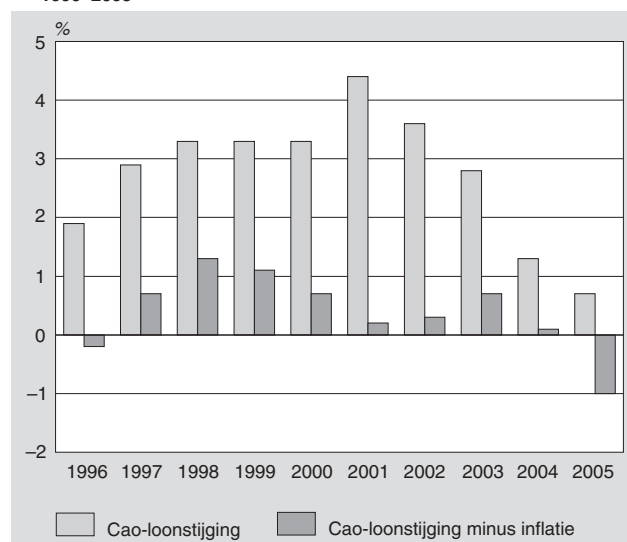
Loonstijging onder inflatie

In 2005 is de cao-loonstijging onder het niveau van de inflatie gekomen. Dat is sinds 1996 niet meer voorgekomen. In de periode 1997–2004 lag de cao-loonstijging gemiddeld per jaar nog 0,6 procent boven de inflatie. In 2005 was de inflatie met 1,7 procent zelfs ruim tweemaal zo groot als de cao-loonstijging. Dit hoeft overigens niet te betekenen dat

werknemers er werkelijk op achteruit zijn gegaan. De ontwikkeling van het reële loon hangt immers ook af van de veranderingen in de werknemerspremies voor de sociale lasten (inclusief werknemersdeel pensioenpremie), loonheffing en persoonlijke omstandigheden.

De periode waarin de loonstijging kleiner was dan de inflatie heeft niet lang geduurd. De eerste cijfers over 2006 wijzen er weer op dat de cao-lonen sneller stijgen dan de inflatie.

2. Ontwikkeling cao-lonen per uur (inclusief bijzondere beloningen), 1996–2005

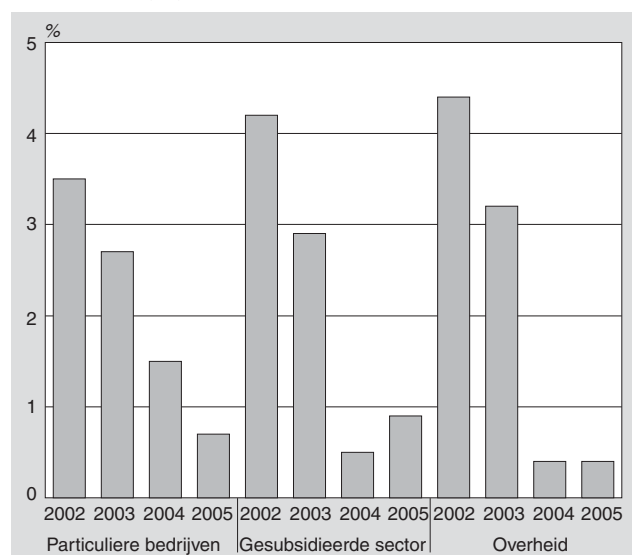
Cao-loonstijging bij overheid het kleinst

In de gesubsidieerde sector zijn de cao-lonen in 2005 het meest gestegen met 0,9 procent. De loonstijging bij de particuliere bedrijven kende met 0,7 procent een loonstijging die gelijk is aan het gemiddelde. Dit is een halvering ten opzichte van 2004, toen de stijging nog 1,5 procent bedroeg. Bij de sector overheid was de loonstijging het laagst. Ook in 2004 stegen de lonen het minst bij de overheid. De cao-loonstijging bedroeg in beide jaren 0,4 procent.

Grootste loonstijging in de bouwnijverheid

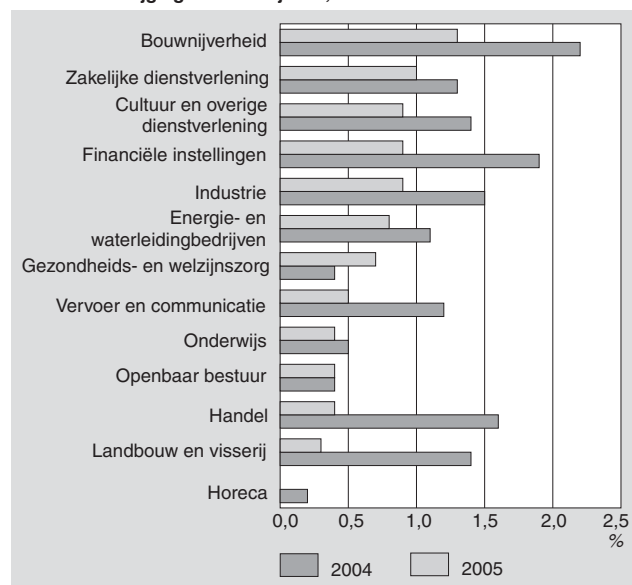
De bedrijfstak bouwnijverheid kende de grootste cao-loonstijging met 1,3 procent. Ook in 2004 was de loonstijging in de bouw het grootst (2,2 procent). De zakelijke dienstverlening kende met 1 procent ook een relatief grote loonstijging in 2005.

3. Cao-loonstijging naar cao-sector, 2002–2005

Kleine stijgingen werden gemeten in het onderwijs, het openbaar bestuur, de handel en de landbouw en visserij. Net zoals in 2004 was de loonstijging in de horeca het kleinst. In 2005 stegen de lonen inclusief bijzondere beloningen in deze bedrijfstak zelfs helemaal niet. Exclusief bijzondere beloningen steeg het cao-loon voor deze bedrijfstak wel met 0,4 procent. Dit verschil wordt vooral veroorzaakt doordat een eenmalige beloning voor de werknemers in de horeca in 2005 niet gecontinueerd werd.

4. Cao-loonstijging naar bedrijfstak, 2004 en 2005

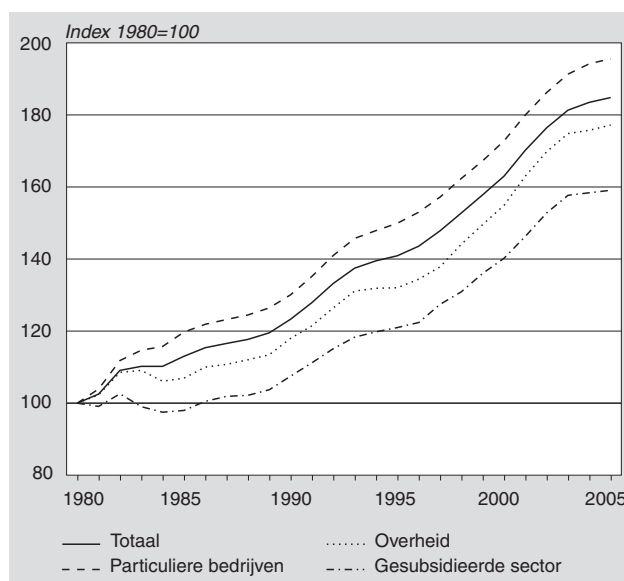
Loonontwikkeling 1980–2005

De totale stijging van de cao-lonen was van 1980 tot en met 2005 85 procent. Bij de particuliere bedrijven zijn de cao-lonen zelfs bijna verdubbeld. De lonen bij de overheid bleven hier fors bij achter. De loonstijging bedroeg in deze sector 60 procent.

Vooral in het begin van de jaren tachtig stegen de lonen fors. In 1982 stegen de cao-lonen zelfs met 6,4 procent, de

hoogste loonstijging over de periode 1980–2005. In de periode 1980–1985 bestaan grote verschillen in ontwikkeling tussen de sectoren. Zo stegen in deze periode de lonen bij de particuliere bedrijven met 20 procent, maar daalde het loon bij de overheid met 2 procent. De cao-loonstijging van de gesubsidieerde sector bleef in deze periode achter bij de particuliere bedrijven met 7 procentpunt. De lage loonontwikkeling bij de overheid en de gesubsidieerde sector werd veroorzaakt door de Wet Salarisverlaging die van kracht werd per 1 januari 1984 en de zogenaamde AOW-operatie in 1985. Vanaf 1985 moeten de ambtenaren namelijk zelf de premies betalen voor de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Weduwen- en Wezenwet. In de periode 1985–2005 liepen de verschillen in de loonontwikkeling minder sterk uiteen tussen de sectoren.

5. Loonontwikkeling, 1980–2005

Contractuele arbeidsduur constant

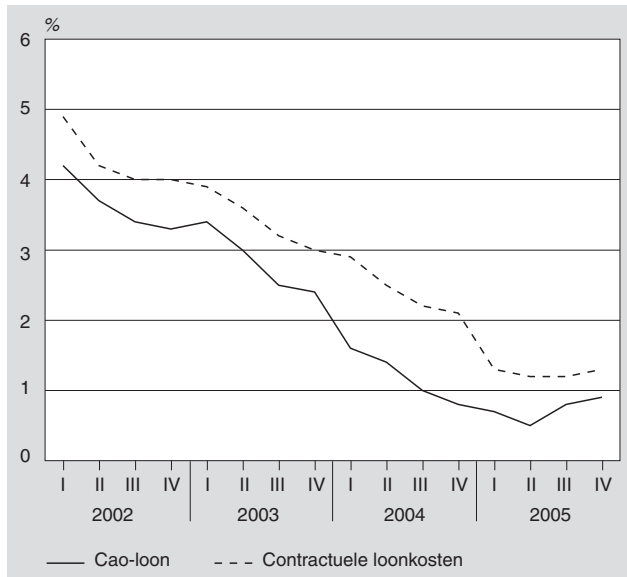
Net zoals in de voorgaande jaren, is de in cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers in 2005 nagenoeg ongewijzigd gebleven. Hierdoor is al sinds 1999 de stijging van de cao-lonen per uur vrijwel gelijk aan de stijging van de cao-lonen per maand.

Loonkostenstijging ook fors lager

Naast het cao-loon zijn er nog andere loonkosten voor de werkgevers. De contractuele loonkosten omvatten zowel het cao-loon inclusief bijzondere beloningen als de wettelijke en contractuele werkgeverspremies voor pensioen, vut, werkloosheid, ziektekosten, arbeidsongeschiktheid en sociale fondsen. In 2005 zijn de contractuele loonkosten duidelijk minder hard toegenomen dan in voorgaande jaren. De loonkostenstijging kwam uit op 1,2 procent. Dit is meer dan een halvering vergeleken met 2004. Sinds 2002 stijgen de contractuele loonkosten sneller dan de cao-lonen. Het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de contractuele loonkosten is in 2005 echter afgenomen tot 0,5 procent en is daarmee vergelijkbaar met 2002 en 2003. In

2004 was dit verschil nog 1,2 procent. Dit relatief grote verschil werd met name veroorzaakt door de sterke stijging van de pensioenpremies in 2004. Dat het verschil in 2005 is afgenomen, komt vooral doordat de WAO-premie voor de werkgever is gedaald.

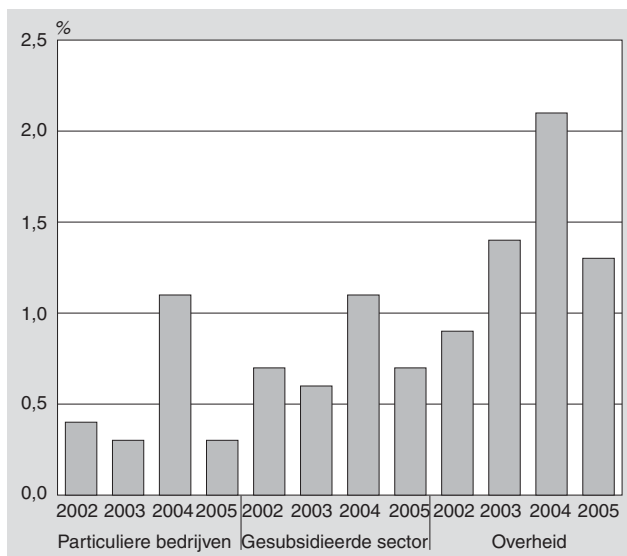
6. Ontwikkeling cao-lonen en contractuele loonkosten, 2002–2005

Grootste loonkostenstijging bij de overheid

Net zoals in 2004 stegen de loonkosten het meest in de sector overheid, waar ze met 1,7 procent toenamen. De loonkostenstijging was het kleinst in de sector particuliere bedrijven. Ook het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de loonkosten was met 0,3 procent in deze sector het kleinst. Bij de overheid was dit verschil, net zoals in 2004, het grootst. In 2005 stegen de loonkosten in deze sector met 1,3 procent meer dan de cao-lonen. Dit werd vooral veroorzaakt door de hogere werkgeverspremies voor pensioen.

7. Loonkostenstijging minus cao-loonstijging, 2002–2005

Recente gegevens

Actuele en meer gedetailleerde uitkomsten over cao-lonen, de contractuele arbeidsduur en de contractuele loonkosten zijn beschikbaar in StatLine, de elektronische databank van het CBS; www.cbs.nl, in de publicatie Cao-lonen; indexcijfers (2000=100).

Begrippenlijst

Bijzondere beloningen

Bijzondere beloningen zijn alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijks) beloningen, zoals de vakantietoelage of de eindejaarsuitkering.

Cao-lonen

Met de indexcijfers van cao-lonen wordt de ontwikkeling van de bruto lonen weergegeven waarop werknemers bij een normale voltijdarbeidsduur onvoorwaardelijk recht hebben. Deze cijfers hebben betrekking op de loon- en arbeidsduurgegevens zoals die staan vermeld in collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's). Er worden dus geen generaliseerde bedragen waargenomen; alleen afspraken met betrekking tot de schaallonen en bindend voorgeschreven toeslagen komen in de ontwikkeling van het cao-loon tot uitdrukking. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naar cao-lonen inclusief bijzondere beloningen en cao-lonen exclusief bijzondere beloningen, en tussen cao-lonen per uur en cao-lonen per maand. Wijzigingen in het cao-loon komen tot uiting in zowel de lonen per maand als in de lonen per uur. Wijzigingen in de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur zijn alleen van invloed op de cao-lonen per uur. Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdwerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoelage of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen.

De brutoering van de overhevelingstoelage (vanaf januari 2001) is zodanig in de indexcijfers verwerkt, dat de brutoering niet leidt tot loonmutaties, voorzover niet van de wettelijke brutoeringsregeling (verhoging van het loon met 1,9 procent met een maximum van 791,85 euro per jaar) is afgeweken.

Contractuele arbeidsduur

De contractuele arbeidsduur is de in de cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers.

Contractuele loonkosten

De contractuele loonkosten omvatten naast het cao-loon inclusief bijzondere beloningen de wettelijke en contractuele werkgeverspremies voor pensioen, vut, werkloosheid, ziektekosten, arbeidsongeschiktheid en sociale fondsen.

Gesubsidieerde sector

De privaatrechtelijke bedrijven die door subsidie of via wettelijk vastgestelde bijdragen worden gefinancierd, voorzover zij niet tot de overheid behoren. Het gaat hierbij onder meer om het grootste deel van de gezondheids- en wel-

zijnszorg, de uitvoeringsorganen voor de sociale verzekeringen en de sociale werkplaatsen.

Inflatie

De inflatie of consumentenprijsindex van het CBS geeft de gemiddelde prijsverandering weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen. De uitkomsten hebben betrekking op alle huishoudens.

Jaarmutatie

Procentuele mutatie ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

Overheid

De cao-sector overheid omvat alle publiekrechtelijke bedrijven, zoals rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen en het openbaar onderwijs. Daarnaast behoren de politie, het regulier bijzonder onderwijs en de academische ziekenhuizen tot de overheid.

Particuliere bedrijven

De privaatrechtelijke bedrijven die niet tot de gesubsidieerde sector of de overheid gerekend worden.

Sbi

Voor de indeling van bedrijven naar economische activiteit wordt de Standaard bedrijfsindeling (SBI'93) gebruikt. Dit is een CBS-indeling waarbij de economische activiteit van een bedrijf of instelling gekenmerkt wordt door het voortgebrachte product, de in het productieproces gebruikte grondstoffen en hulpdiensten, en de aard van het productieproces. De SBI heeft een hiërarchische opbouw. Het hoogste niveau is een indeling in vier bedrijfssectoren. Deze bedrijfssectoren zijn onderverdeeld in zestien bedrijfstakken, die op hun beurt weer gesplitst zijn in bedrijfsklassen en bedrijfsgroepen. De cijfercodes die voor de indeling worden gebruikt vormen niet altijd een aaneensluitende reeks.

Literatuurlijst

CBS, *Loon van ambtenaren blijft achter*, in: *Werken en Leven in Nederland 1994*, blz. 59, 1994.

I.M. Deerenberg en A.G. Wessels, *Ontwikkeling van het regelingsloon 1980–1993 per sector*, Supplement bij de Sociaal-economische maandstatistiek 1994 no. 1, blz. 9–16.

N. Peltzer, *Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens*. Sociaal-economische trends 2005 no. 4, blz. 18–22.

Tabel 1
Ontwikkeling cao-lonen en contractuele arbeidsduur, 2002–2005

	Sbi-code	Cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen				Cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen				Contractuele jaarlijkse arbeidsduur			
		2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
		%											
Totaal	01–93	3,7	2,8	1,2	0,8	3,6	2,8	1,3	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Cao-sector													
Particuliere bedrijven		3,5	2,6	1,5	0,8	3,5	2,7	1,5	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Gesubsidieerde sector		4,2	2,9	0,6	0,8	4,2	2,9	0,5	0,9	0,0	0,0	0,1	0,0
Overheid		4,3	3,3	0,4	0,4	4,4	3,2	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Bedrijfstak													
Landbouw en visserij	01–05	4,4	3,1	1,3	0,3	4,2	2,8	1,4	0,3	0,2	0,3	0,0	0,0
Industrie	15–37	3,6	2,7	1,6	0,9	3,7	2,7	1,5	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	3,8	2,8	1,1	0,8	3,8	2,8	1,1	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Bouwnijverhe	45	4,4	2,6	2,2	1,3	4,4	2,6	2,2	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Handel	50–52	3,4	2,6	1,6	0,4	3,5	2,5	1,6	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Horeca	55	2,5	3,5	0,2	0,0	2,5	3,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vervoer en communicatie	60–64	2,8	2,4	1,1	0,5	2,7	2,5	1,2	0,5	0,1	-0,1	0,0	0,0
Financiële instellingen	65–67	3,7	2,6	1,9	0,8	3,7	2,6	1,9	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Zakelijke dienstverlening	70–74	3,1	2,8	1,3	1,0	3,1	2,8	1,3	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Openbaar bestuur	75	4,0	3,0	0,4	0,5	3,9	3,0	0,4	0,4	0,0	-0,1	0,0	0,0
Onderwijs	80	4,5	3,4	0,5	0,4	4,5	3,4	0,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Gezondheids- en welzijnszorg	85	4,3	3,2	0,3	0,8	4,3	3,2	0,4	0,7	0,0	0,0	-0,1	0,0
Cultuur en overige dienstverlening	90–93	3,6	3,0	1,3	0,9	3,5	2,9	1,4	0,9	0,1	0,1	-0,1	0,0

Tabel 2
Ontwikkeling contractuele loonkosten, 2002–2005

	Sbi-code	Contractuele loonkosten per maand				Contractuele loonkosten per uur			
		2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
		%							
Totaal	01–93	4,3	3,4	2,4	1,3	4,2	3,4	2,5	1,2
Cao-sector									
Particuliere bedrijven		3,9	3,1	2,5	1,1	3,9	3,0	2,6	1,0
Gesubsidieerde sector		4,9	3,5	1,7	1,6	4,9	3,5	1,6	1,6
Overheid		5,3	4,6	2,4	1,8	5,3	4,6	2,5	1,7
Bedrijfstak									
Landbouw en visserij	01–05	4,4	2,7	1,4	0,2	4,2	2,3	1,4	0,2
Industrie	15–37	3,8	3,3	2,6	1,3	3,9	3,3	2,5	1,4
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	4,7	3,3	3,0	2,3	4,7	3,3	3,0	2,3
Bouwnijverheid	45	4,8	2,8	3,2	1,2	4,8	2,8	3,2	1,2
Handel	50–52	4,0	3,0	2,4	0,8	4,0	3,1	2,3	0,8
Horeca	55	2,5	3,9	0,5	0,4	2,5	3,9	0,5	0,4
Vervoer en communicatie	60–64	4,2	3,0	2,5	1,2	4,1	3,1	2,5	1,2
Financiële instellingen	65–67	3,8	2,5	2,3	0,7	3,8	2,4	2,2	0,7
Zakelijke dienstverlening	70–74	3,8	3,3	2,8	1,2	3,8	3,3	2,8	1,2
Openbaar bestuur	75	4,8	4,4	2,4	1,7	4,9	4,4	2,4	1,6
Onderwijs	80	5,5	4,6	2,7	1,8	5,5	4,6	2,7	1,8
Gezondheids- en welzijnszorg	85	5,2	3,6	1,4	1,6	5,2	3,6	1,5	1,6
Cultuur en overige dienstverlening	90–93	4,7	3,0	2,7	1,4	4,6	2,8	2,8	1,3

Tabel 3
Indexcijfers van cao-lonen; definitieve gegevens 2005

	Sbi-code	Jan.	Febr.	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Jaar
<i>2000=100</i>														
Cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01-93	112,9	113,0	113,1	113,2	113,1	113,2	113,4	113,6	113,6	113,6	113,7	113,7	113,4
Cao-sector														
Particuliere bedrijven		112,7	112,9	112,9	113,0	112,9	113,0	113,3	113,4	113,4	113,5	113,5	113,6	113,2
Gesubsidieerde sector		114,2	114,2	114,2	114,4	114,4	114,5	114,5	114,5	114,5	114,5	114,6	114,7	114,4
Overheid		113,0	113,0	113,0	113,0	113,0	113,4	113,5	113,8	113,9	113,9	113,9	113,9	113,4
Bedrijfstak														
Landbouw en visserij	01-05	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	113,4	113,4	113,7	113,1
Industrie	15-37	112,7	113,0	113,0	113,1	113,0	113,2	113,5	113,5	113,5	113,6	113,6	113,6	113,3
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	112,7	112,7	112,7	113,3	113,3	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,3
Bouwnijverheid	45	115,1	115,9	116,0	116,0	115,8	115,8	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,2
Handel	50-52	111,8	112,1	112,1	112,0	112,0	112,0	112,2	112,4	112,4	112,4	112,5	112,5	112,2
Horeca	55	109,8	109,8	109,8	109,8	109,8	110,0	110,0	110,0	110,1	111,1	111,1	111,1	110,2
Vervoer en communicatie	60-64	110,6	110,6	110,6	110,7	110,5	110,5	110,6	110,7	110,8	110,8	110,8	111,0	110,7
Financiële instellingen	65-67	114,7	114,7	114,7	114,8	114,8	115,0	115,0	115,3	115,3	115,3	115,6	115,6	115,0
Zakelijke dienstverlening	70-74	113,2	113,2	113,2	113,3	113,3	113,3	113,7	113,9	113,9	113,9	114,1	114,1	113,6
Openbaar bestuur	75	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,6
Onderwijs	80	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,7	114,5	114,7	114,7	114,7	114,7	114,1
Gezondheids- en welzijnzorg	85	114,4	114,4	114,4	114,6	114,6	114,8	114,8	114,8	114,8	114,8	114,9	114,9	114,1
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	113,4	113,4	113,4	113,6	113,6	113,7	114,0	114,0	114,1	114,2	114,2	114,2	113,8
Cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01-93	113,0	113,1	113,1	113,2	113,1	113,3	113,5	113,6	113,6	113,7	113,7	113,8	113,4
Cao-sector														
Particuliere bedrijven		112,8	112,9	113,0	113,1	113,0	113,0	113,3	113,4	113,5	113,5	113,6	113,6	113,2
Gesubsidieerde sector		114,1	114,1	114,1	114,3	114,3	114,4	114,4	114,5	114,5	114,5	114,6	114,6	114,4
Overheid		113,1	113,1	113,1	113,1	113,1	113,5	113,5	113,8	113,9	113,9	113,9	113,9	113,5
Bedrijfstak														
Landbouw en visserij	01-05	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,8	112,8	113,1	112,5
Industrie	15-37	112,7	113,0	113,0	113,2	113,1	113,2	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,3
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	112,7	112,7	112,7	113,3	113,3	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,3
Bouwnijverheid	45	115,1	115,9	116,0	116,0	115,8	115,8	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,2
Handel	50-52	111,8	112,1	112,1	112,0	112,0	112,0	112,3	112,4	112,4	112,4	112,5	112,5	112,2
Horeca	55	109,8	109,8	109,8	109,8	109,8	109,9	109,9	109,9	110,0	111,1	111,1	111,1	110,2
Vervoer en communicatie	60-64	110,4	110,4	110,4	110,6	110,4	110,4	110,4	110,6	110,6	110,7	110,7	110,8	110,5
Financiële instellingen	65-67	115,2	115,2	115,3	115,3	115,4	115,5	115,5	115,8	115,8	116,1	116,1	116,1	115,6
Zakelijke dienstverlening	70-74	113,2	113,2	113,2	113,3	113,3	113,3	113,7	113,9	113,9	113,9	114,1	114,1	113,6
Openbaar bestuur	75	112,3	112,3	112,3	112,2	112,2	112,8	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,6
Onderwijs	80	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,7	114,6	114,7	114,7	114,7	114,7	114,1
Gezondheids- en welzijnzorg	85	114,5	114,5	114,5	114,7	114,7	114,8	114,8	114,8	114,8	114,8	114,9	114,9	114,7
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	113,5	113,5	113,5	113,6	113,6	113,7	114,0	114,0	114,1	114,1	114,1	114,2	113,8
Contractuele loonkosten per uur inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01-93	116,2	116,3	116,3	116,4	116,4	116,5	116,7	116,9	116,9	116,9	117,0	117,0	116,6
Cao-sector														
Particuliere bedrijven		115,2	115,4	115,4	115,5	115,5	115,5	115,8	115,9	115,9	116,0	116,1	116,1	115,7
Gesubsidieerde sector		117,5	117,5	117,5	117,7	117,7	117,9	117,9	117,9	117,9	117,9	118,0	118,1	117,8
Overheid		119,2	119,2	119,2	119,2	119,2	119,6	119,7	120,0	120,1	120,1	120,1	120,1	119,6
Bedrijfstak														
Landbouw en visserij	01-05	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,3	112,8	112,8	113,2	112,5
Industrie	15-37	115,0	115,3	115,3	115,4	115,3	115,4	115,8	115,8	115,8	115,9	115,9	115,9	115,6
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	117,8	117,8	117,8	118,4	118,4	118,7	118,7	118,7	118,7	118,7	118,7	118,7	118,4
Bouwnijverheid	45	116,1	116,9	117,1	117,1	116,8	116,8	117,6	117,6	117,6	117,6	117,6	117,6	117,2
Handel	50-52	113,8	114,0	114,0	114,0	113,9	113,9	114,2	114,4	114,4	114,4	114,5	114,5	114,2
Horeca	55	110,6	110,6	110,6	110,6	110,6	110,7	110,7	110,7	110,8	111,9	111,9	111,9	111,0
Vervoer en communicatie	60-64	114,9	114,9	114,9	115,2	115,0	115,0	115,0	115,2	115,2	115,3	115,3	115,4	115,1
Financiële instellingen	65-67	116,3	116,3	116,3	116,4	116,4	116,6	116,6	116,8	116,8	116,8	117,1	117,1	116,6
Zakelijke dienstverlening	70-74	116,5	116,5	116,5	116,6	116,6	116,6	117,1	117,2	117,2	117,2	117,4	117,4	116,9
Openbaar bestuur	75	118,5	118,5	118,5	118,4	118,4	119,1	119,1	119,1	119,1	119,1	119,1	119,1	118,8
Onderwijs	80	119,6	119,6	119,6	119,6	119,6	119,6	119,7	120,6	120,8	120,8	120,8	120,8	120,1
Gezondheids- en welzijnzorg	85	118,0	118,0	118,0	118,2	118,2	118,4	118,4	118,4	118,4	118,4	118,5	118,6	118,3
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	117,2	117,2	117,2	117,4	117,4	117,5	117,8	117,8	117,9	117,9	117,9	118,0	117,6

Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie

Marjolijn Das

Huwen heeft geen effect op de arbeidsdeelname van vrouwen, maar de geboorte van kinderen wel. Zowel bij allochtone als autochtone vrouwen loopt de arbeidsdeelname terug rond de geboorte van het eerste kind. Bij geboorte van een tweede of derde kind is de afname minder groot. Bij vrouwen van de tweede generatie allochtonen blijft de arbeidsdeelname na de geboorte van kinderen hoger dan bij de eerste generatie, uitgezonderd vrouwen van Surinaamse herkomst.

1. Inleiding

Traditioneel is in Nederland het krijgen van kinderen een doorslaggevende reden voor vrouwen om in hun werktijd een stap terug te doen of de arbeidsmarkt helemaal te verlaten. De laatste decennia zijn hierin verschuivingen gaan optreden: er is een duidelijke trend dat vrouwen ook na de geboorte van kinderen blijven werken (Schippers, 2003). Een relevante beleidsvraag is hoe veranderingen in de gezinssituatie zoals trouwen en de geboorte van kinderen het arbeidsmarktgedrag van allochtone vrouwen beïnvloeden.

Er is tot nu toe nog geen longitudinaal onderzoek geweest dat de arbeidsmarktpositie van allochtone vrouwen voor en na een verandering in de gezinssituatie vergelijkt. Op basis van eerder onderzoek naar opvattingen over man-vrouwrollen en arbeidsparticipatie is te verwachten dat vrouwen uit de diverse herkomstgroeperingen en generaties verschillend reageren op veranderingen in de gezinssituatie. Van de Turkse en Marokkaanse vrouwen van de eerste generatie is bijna de helft van mening dat vrouwen dienen te stoppen met werken als ze een kind krijgen. Bij de tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen, en ook bij de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen van de eerste en tweede generatie, zijn dat er een stuk minder (Distelbrink en Hooghiemstra 2005). Niet verrassend is het gegeven dat vrouwen met moderne opvattingen over man-vrouwrollen een relatief hoge deelname aan de arbeidsmarkt hebben. Verder blijkt er bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische vrouwen een negatieve relatie te zijn tussen het hebben van kinderen en hun arbeidsdeelname, terwijl dit voor de andere groepen vrouwen niet geldt (Groeneveld et al., 2004).

Dit artikel is een bewerking van een paragraaf uit hoofdstuk 5 van de publicatie 'Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Keuzenkamp en Merens, 2006). De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Er wordt geen urengrens gehanteerd om te bepalen of iemand werkzaam is. Ook kleine banen tellen mee. Dit is een van de redenen dat de arbeidsparticipatie in dit onderzoek over het algemeen relatief hoog is. Een andere reden ligt in de onderzochte groep zelf. Het gaat hier om relatief jonge, deels kinderloze vrouwen, die een hogere arbeidsdeelname kennen dan gemiddeld.

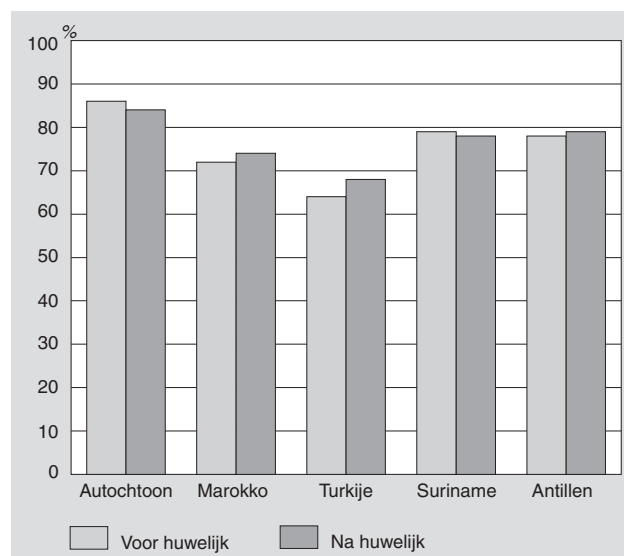
2. Trouwen

De arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen is voor het huwelijk lager dan die van autochtone vrouwen. Dit geldt voor alle onderzochte herkomstgroeperingen, met uitzondering van de Antilliaanse (inclusief Arubaanse) vrouwen van de tweede generatie.

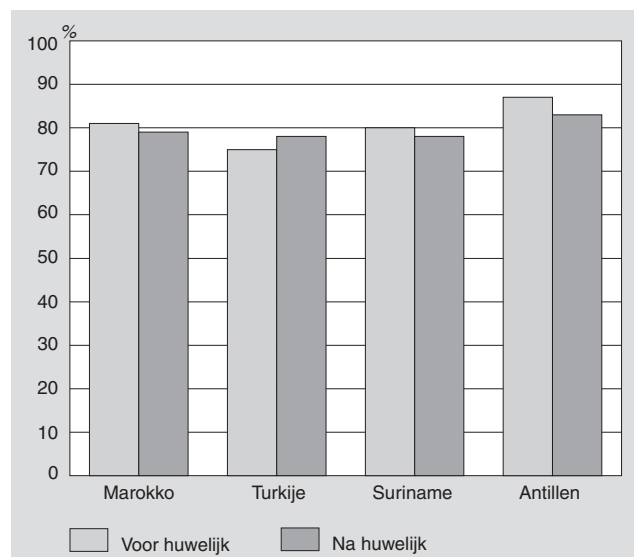
Noch bij de eerste, noch bij de tweede generatie treedt er een spectaculaire daling van de arbeidsparticipatie op na het huwelijk. Ook voor allochtone vrouwen betekent het huwelijk kennelijk meestal niet automatisch het einde van het werkzame leven. Sterker nog, bij de Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse vrouwen van de eerste generatie en bij de Turkse vrouwen van de tweede generatie daalt de arbeidsparticipatie niet, maar stijgt ze in het jaar waarin het huwelijk plaatsvindt. Bij de Turkse en Marokkaanse vrouwen zou hierbij een leeftijdseffect een rol kunnen spelen. Zij trouwen gemiddeld jonger dan autochtone vrouwen, met 25 respectievelijk 26 jaar tegenover 30 jaar bij autochtone vrouwen. Onder de Turkse en Marokkaanse trouwers bevinden zich waarschijnlijk relatief veel schoolverlaters en afgestudeerden, die net de arbeidsmarkt hebben betreden.

Huwelijksmigranten zijn overigens ondervertegenwoordigd. Alleen vrouwen die in de totale periode van september 1999 tot en met september 2003 in Nederland woonden, behoren tot de onderzochte groep. Daardoor bevinden zich alleen onder de vrouwen die in 1999 of 2000 trouwden recent geïmmigreerde huwelijksmigranten.

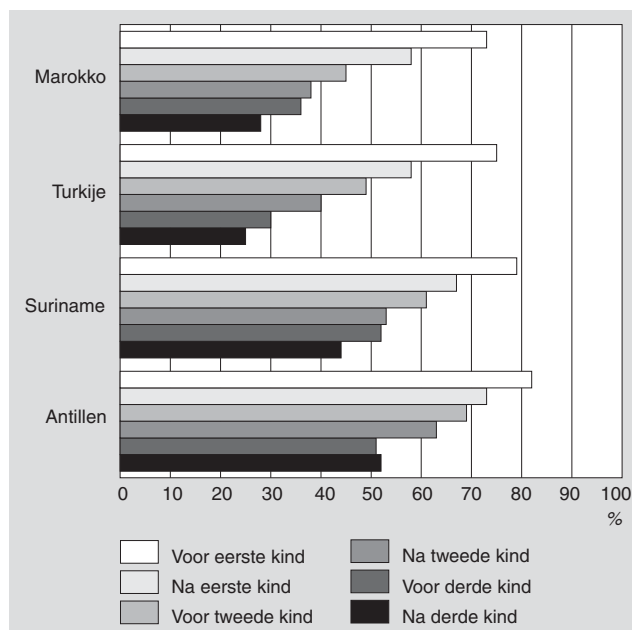
1. Arbeidsparticipatie van 20-49-jarige vrouwen van de eerste generatie naar herkomstgroepering, voor en na huwelijk, 1999/2003

2. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen van de tweede generatie naar herkomstgroepering, voor en na huwelijk, 1999/2003

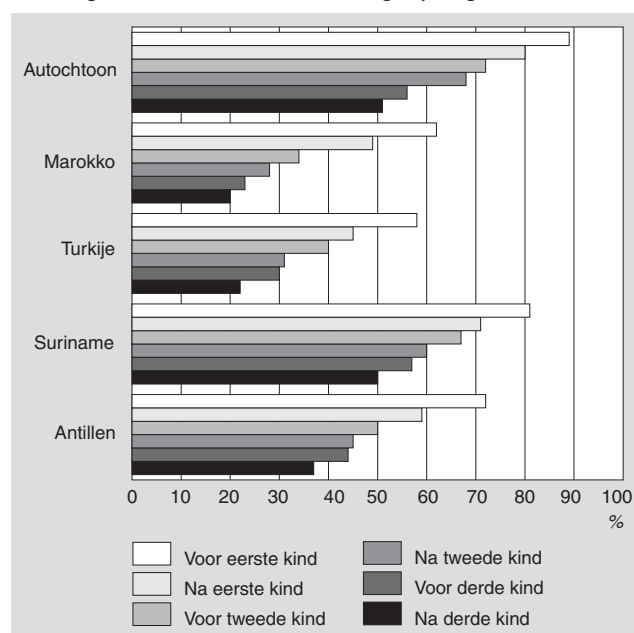
4. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen van de tweede generatie rond geboorte kinderen, naar herkomstgroepering, 1999/2003

3. Geboorte van kinderen: de grote minderheids-groepen

Welke gevolgen heeft nu de komst van kinderen gehad? Voor de grootste minderheidsgroepen en de autochtone vrouwen treedt na de geboorte van het eerste kind zoals verwacht een duidelijke daling van de arbeidsparticipatie van de vrouwen op. Dit geldt zowel voor de autochtonen als voor de allochtonen, en zowel voor de eerste als voor de tweede generatie. Na de geboorte van het tweede en derde kind is er ook een daling, maar deze is minder geproforceerd. De absolute aantallen vrouwen in de figuren zijn overigens niet gelijk. Niet alle vrouwen die getrouwd zijn, krijgen immers kinderen; en niet alle vrouwen die kinderen krijgen, zijn getrouwd. De groep die drie kinderen krijgt, is bijvoorbeeld kleiner dan de groep die twee kinderen krijgt.

3. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen van de eerste generatie rond geboorte kinderen, naar herkomstgroepering, 1999/2003

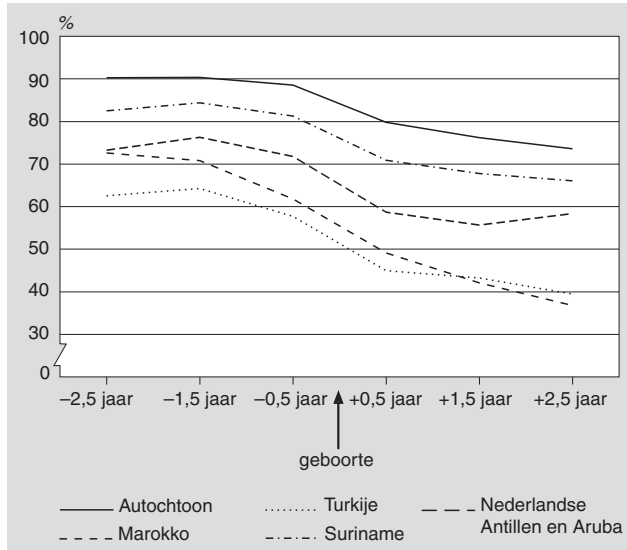
Een periode van enkele jaren voor en na de geboorte geeft een bredere kijk op de invloed die de geboorte van het eerste kind heeft op de arbeidsdeelname. Duidelijk te zien is dat autochtone vrouwen en allochtone vrouwen van de eerste generatie ruwweg hetzelfde patroon volgen: een daling in arbeidsparticipatie die in het jaar voor het geboortjaar van het eerste kind inzet, en die het sterkst is in het jaar van de geboorte zelf. De daling voor de geboorte kan anticipatiegedrag weerspiegelen. Een aantal vrouwen stopt al met werken op het moment dat ze besluiten een gezin te willen stichten of zwanger zijn.

De tweede generatie laat een ander beeld zien dan de eerste. Voor de komst van kinderen lijken de allochtone vrouwen van de tweede generatie veel meer op autochtone vrouwen dan op die van de eerste generatie. Ook na de geboorte blijft dat voor de meeste groepen het geval, al blijft het niveau van arbeidsdeelname steeds onder dat van de autochtone vrouwen.

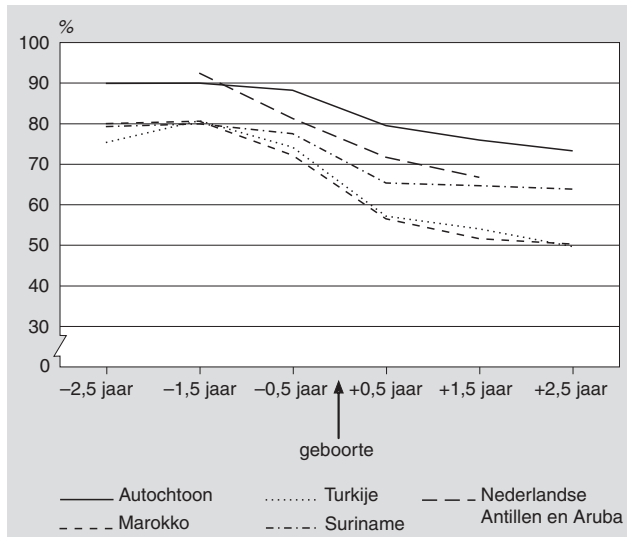
Wel vertonen de Marokkaanse en Turkse vrouwen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders een relatief grote daling in arbeidsparticipatie na de komst van het eerste kind. Dit kan te maken hebben met hun opvattingen over de rol van de vrouw, maar gezien het feit dat slechts een op de zes Marokkaanse en Turkse vrouwen van de tweede generatie meent dat vrouwen na de geboorte van kinderen dienen te stoppen met werken (Distelbrink en Hooghiemstra, 2005), spelen waarschijnlijk ook andere zaken een rol. Zo kunnen de opvattingen van de echtgenoot over de taakverdeling invloed hebben op de arbeidsdeelname van vrouwen. Ook hebben Turkse en Marokkaanse vrouwen ten opzichte van andere groepen gemiddeld een laag persoonlijk inkomen (Merens en van der Vliet, 2006). Het is daarom niet onwaarschijnlijk dat de verwachte hoge kosten van kinderopvang voor deze vrouwen relatief vaak aanleiding zijn om te stoppen met werken (Versantvoort et al., 2002).

Opvallend is dat er in de tweede generatie duidelijke verschillen te zien zijn tussen vrouwen met één dan wel met twee in het buitenland geboren ouders. Vrouwen met één autochtone ouder lijken in hun arbeidsmarktgedrag veel meer op autochtonen dan vrouwen met twee in het buitenland geboren ouders, zowel voor als na de geboorte van kinderen. Ander onderzoek vindt soortgelijke verschillen binnen de tweede generatie (Bakker et al., 2005).

5. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen van de eerste generatie voor en na geboorte eerste kind, 1999/2003

6. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen van de tweede generatie met twee buitenlandse ouders voor en na geboorte eerste kind, 1999/2003

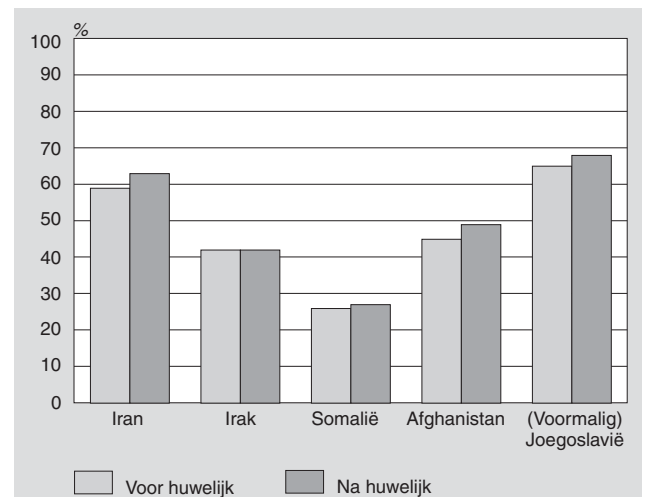
4. Geboorte van kinderen: de ‘nieuwe’ groepen

Vrouwen afkomstig uit Iran, Irak, Afghanistan, (voormalig) Joegoslavië en Somalië vormen de zogenoemde nieuwe groepen, die samen het grootste deel van de overige niet-westerse allochtonen uitmaken. Hun arbeidsparticipatie ligt laag ten opzichte van die van andere allochtone groepen. Dit is bekend uit ander onderzoek naar de ar-

beidsmarktpositie van nieuwe groepen en asielmigranten (Sprangers et al., 2004; Dagevos en Bierings, 2005).

Ook voor deze groepen blijkt het aangaan van een huwelijk geen aanleiding om te stoppen met werken. Na de komst van kinderen wordt de arbeidsparticipatie echter wel een flink stuk lager, met name na het eerste kind. Deze vrouwen zijn naar verhouding kort in Nederland. De gemiddelde verblijfsduur op het moment van het krijgen van het eerste kind varieerde van 4 jaar bij Afghaanse vrouwen tot 11 jaar bij (voormalig) Joegoslavische vrouwen. Zij hebben dus minder gelegenheid gehad om de taal te leren en scholing te volgen. Bovendien was het asielmigranten tot 1998 niet toegestaan om te werken tot het moment van statusverlening. Dit zette asielmigranten op een achterstand die ook na de statusverlening nog merkbaar kan zijn in hun arbeidsdeelname (Sprangers et al. 2004).

7. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen uit nieuwe groepen¹⁾, voor en na huwelijk, 1999/2003

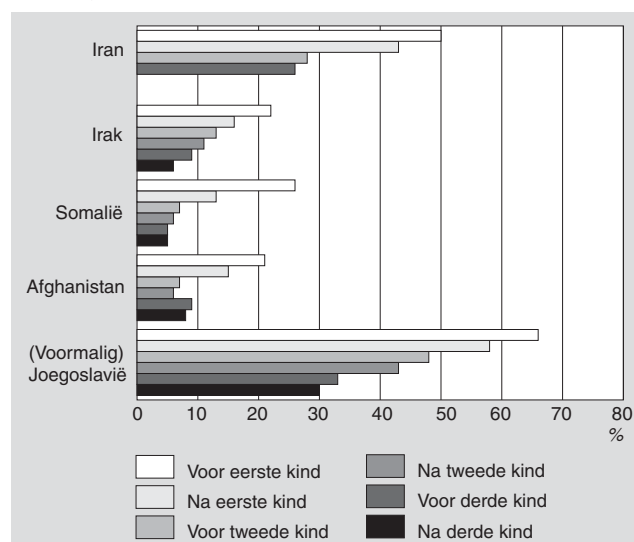
¹⁾ Het gaat om vrouwen van de eerste generatie. Er waren voor deze groepen te weinig gegevens om de arbeidsparticipatie van de tweede generatie te analyseren.

Opvattingen over emancipatie kunnen ook een rol spelen. Iraanse en (voormalig) Joegoslavische vrouwen hebben een beduidend hogere arbeidsparticipatie dan de andere nieuwe groepen, vooral na de geboorte van het eerste kind. Dit strookt met de bevinding dat Iraanse en Joegoslavische vrouwen er veel modernere opvattingen over man-vrouwrollen op na houden dan Somalische, Afghaanse en Iraakse vrouwen (Merens et al., 2006). Verder kan het hogere opleidingsniveau van Iraanse en Joegoslavische vrouwen een rol spelen.

5. Significantie van de uitkomsten

Via een binaire logistische regressie is de omvang van de daling in arbeidsparticipatie van de verschillende herkomstgroeperingen te vergelijken met de daling bij autochtonen. We analyseerden de populatie vrouwen die op het peilmoment voor de geboorte werk hadden, en onderzochten de kans op stoppen dan wel doorgaan met werken na de geboorte, met een correctie voor leeftijd en maandloon.

8. Arbeidsparticipatie van 20–49-jarige vrouwen van nieuwe groepen¹⁾ rond geboorte kinderen, 1999/2003

¹⁾ Het gaat om vrouwen van de eerste generatie. Er waren voor deze groepen te weinig gegevens om de arbeidsparticipatie van de tweede generatie te analyseren. Van de eerste generatie uit Iran met een derde kind waren te weinig waarnemingen om de participatie te bepalen.

Uit deze logistische regressie blijkt dat leeftijd en hoogte van het maandloon invloed hebben op deze kans. Hoe ouder de vrouw bij de geboorte van haar eerste kind, des te groter de kans dat zij na de geboorte doorgaat met werken. En hoe meer zij verdient, hoe groter eveneens de kans dat zij doorgaat met werken. Dit is niet verrassend; zowel de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen, als het uurloon hangt samen met opleiding (Distelbrink en Hooghiemstra, 2005; Advokaat et al., 2005).

Opleiding is een belangrijke voorspeller van de arbeidsparticipatie van vrouwen. Hoogopgeleiden hebben een hogere participatie dan laagopgeleiden (Schippers 2003; Groeneveld et al. 2004). Daarnaast zal het loon waarschijnlijk ook een direct effect hebben op de afweging om door te gaan

dan wel te stoppen. Bij een te laag loon zullen de verdiensten niet opwegen tegen de kosten van de kinderopvang. Niet-westerse allochtone vrouwen verdienen gemiddeld minder dan autochtone (Merens en van der Vliet, 2006) en de vrouwen in sommige allochtone groepen worden op relatief jonge leeftijd moeder van hun eerste kind.

Als we corrigeren voor deze verschillen in loon en leeftijd, stoppen allochtone vrouwen van de eerste generatie na de geboorte van hun eerste kind toch nog significant vaker met werken dan autochtone vrouwen. Dit geldt voor alle herkomstgroeperingen. Ook allochtone vrouwen van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders stoppen significant vaker, met Antilliaans/Arubaanse vrouwen als uitzondering. De tweede generatie met één autochtone ouder geeft een heterogener beeld te zien. Vrouwen met een autochtone ouder en een Antilliaanse, Turkse of Marokkaanse ouder stoppen niet significant vaker met werken dan autochtone vrouwen. Vrouwen met een autochtone ouder en een Surinaamse, overig westerse of overig niet-westerse ouder daarentegen wel.

6. Technische toelichting

In dit artikel zijn gegevens gebruikt uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Het SSB bestaat uit microdata van een aantal onderling gekoppelde registers. De demografische gegevens komen uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Voor de sociaal-economische gegevens wordt onder meer gebruik gemaakt van de Verzekerenadministratie van de UWV, de loonbelastinggegevens van de Belastingdienst en de Enquête werkgelegenheid en lonen van het CBS, waarmee informatie over banen en lonen van werknemers verzameld wordt. Door de koppeling van deze en andere registers komt een groot aantal gegevens over personen, banen en uitkeringen integraal beschikbaar. Doordat de informatie over meerdere jaren aan elkaar te koppelen is, kunnen mensen gevolgd worden in de tijd.

Staat 1
Binaire logistische regressie op de populatie werkende vrouwen vóór geboorte eerste kind
Afhankelijke: kans op doorgaan met werken na de geboorte
Onafhankelijke: leeftijd, log(maandloon), herkomst maal generatie

Onafhankelijke:	exp(B)	significantie
Leeftijd	1,03	p<0,001
Log (maandloon)	25,51	p<0,001
Marokkaans 1e gen	0,62	p<0,001
Marokkaans 2e gen twee ouders buitenland	0,56	p<0,001
Marokkaans 2e gen een ouder buitenland	0,67	niet significant
Turks 1e gen	0,5	p<0,001
Turks 2e gen twee ouders buitenland	0,56	p<0,001
Turks 2e gen een ouder buitenland	1,03	niet significant
Surinaams 1e gen	0,69	p<0,001
Surinaams 2e gen twee ouders buitenland	0,66	p<0,001
Surinaams 2e gen een ouder buitenland	0,74	p<0,05
Antilliaans/Arubaans 1e gen	0,56	p<0,001
Antilliaans/Arubaans 2e gen twee ouders buitenland	0,92	niet significant
Antilliaans/Arubaans 2e gen een ouder buitenland	0,75	niet significant
Overig westers 1e gen	0,65	p<0,001
Overig westers 2e gen twee ouders buitenland	0,7	p<0,001
Overig westers 2e gen een ouder buitenland	0,88	p<0,001
Overig niet-westers 1e gen	0,49	p<0,001
Overig niet-westers 2e gen twee ouders buitenland	0,64	p<0,01
Overig niet-westers 2e gen een ouder buitenland	0,75	p<0,05
Constante	0	p<0,001

Binnen de variabele 'herkomst maal generatie' zijn autochtonen de referentiecategorie. Nagelkerke R²=0,137.

De analyses hebben betrekking op alle vrouwen tussen 20 en 50 jaar, die ten minste van 1999 tot en met 2003 tot de Nederlandse bevolking behoorden, en die tussen september 1999 en september 2003 trouwden dan wel een eerste, tweede of derde kind kregen. Data over verschillende trouwjaren (respectievelijk geboortejaren) zijn opgeteld. Een half jaar voor de geboorte betekent dus in het ene geval 1999, en in een ander geval 2002. Daardoor is de invloed van de conjunctuur, die steeg tot en met 2001 en vanaf 2002 ongunstiger werd, op de uitkomsten slechts gering.

De arbeidsmarktpositie in een bepaald jaar is vastgesteld op basis van de situatie op het peilmoment eind september. Of vrouwen in de onderzochte periode minder uren zijn gaan werken is in deze analyse buiten beschouwing gebleven. De arbeidsparticipatie is berekend als het percentage dat op het peilmoment betaald werk had. Het peilmoment ligt gemiddeld een half jaar voor en een half jaar na een verandering in de gezinssituatie. De uitkomsten van de 'nieuwe' groepen hebben uitsluitend betrekking op de eerste generatie. Er waren voor deze groepen te weinig gegevens om de tweede generatie te analyseren.

Literatuur

Advocaat, W., van Cruchten, J., Gouweleeuw, J., Schulte Nordholt, E., en Weltens, W. (2005). 'Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002.' In: *Sociaal Economische Trends* (2005) 2, pp. 39–51.

Bakker, B.F.M., Walberg, A., en Blom, M. (2005) 'Jeugdige verdachten'. In: Blom, M., Oudhof, J., Bijl, R.V. en Bakker, B.F.M. (red). *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Den Haag: WODC/CBS.

Dagevos, J. en Bierings, H. (2005). 'Arbeid en inkomen'. In: *Jaarrapport Integratie* (pp. 81–106). Den Haag: SCP/WODC/CBS.

Distelbrink, M. en Hooghiemstra, A. (2005). *Allochtone gezinnen, feiten en cijfers*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.

Gijsberts, M. en Dagevos, J. (2005) 'De positie van allochtone vrouwen'. In: *Jaarrapport Integratie* (pp. 166–188). Den Haag: SCP/WODC/CBS.

Groeneveld, S., Marx, T., en Merens, A. (2004). 'De arbeidsmarktpositie van vrouwen uit etnische minderheden'. In: Gijsberts, M. en Merens, A. (red), *Emancipatie in estafette* (pp. 81–113). Den Haag: SCP/ISEO.

Keuzenkamp, S. en Merens, A. (red.) (2006), *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Den Haag: SCP.

Merens, A. (2004). 'Inkomens van vrouwen uit etnische minderheden'. In: Gijsberts, M. en Merens, A. (red), *Emancipatie in estafette* (pp. 81–113). Den Haag: SCP/ISEO.

Merens, A. en van der Vliet, R. (2006) 'Inkomen'. In: Keuzenkamp, S. en Merens, A. (red.), *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: SCP

Merens, A., Keuzenkamp, S., en Das, M. (2006) 'Combinatie van arbeid en zorg'. In: Keuzenkamp, S. en Merens, A. (red.), *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: SCP

Schippers, J. (2003). 'Arbeidsmarkt en levensloop: theorie, empirie en beleid'. In: N. van den Heuvel, P. van der Hallen, T. van der Lippe, J. Schippers. (red), *Diversiteit in levenslopen; consequenties voor de arbeidsmarkt* (pp. 13–39). Den Haag: Reed Business Information bv.

Sprangers, A., Zorlu, A., Hartog, J. (2004). 'Immigranten op de arbeidsmarkt'. In: *Sociaal Economische Trends* (2004) 2, pp. 27–37.

Versantvoort, M.C., de Bruin, C.L., de la Rambeije, C., Arents, M. i.s.m. K.ac. Productions en J. Kehla (2002). *Allochtone vrouwen en kinderopvang. Onderzoek naar behoeften, wensen en opvattingen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs

Kasper van der Heide en Theo van Miltenburg

Bij invoering van leerrechten in het hoger onderwijs zullen voor een aantal studenten de studiekosten veel hoger uitvallen dan nu het geval is. Ze halen hun diploma namelijk niet binnen de gestelde studieduur. Dit geldt onder meer voor een deel van de mannen, niet-westerse allochtonen en studenten die doorstromen van havo naar hbo of van vwo naar wo. De meeste vrouwelijke studenten daarentegen hoeven zich in het nieuwe stelsel geen zorgen te maken, omdat ze zowel in het hbo als wo een hoog studierendement hebben.

1. Inleiding

Wanneer de nieuwe wet op het hoger onderwijs definitief wordt, zal vanaf 1 september 2007 leerrechten worden ingevoerd. Iedere student krijgt dan een bepaalde hoeveelheid leerrechten die verzilverd kan worden bij de hogescholen en universiteiten. Een student koopt als het ware onderwijs in bij een instelling van het hoger onderwijs. Inmiddels is het wetsvoorstel al aangenomen door de Tweede Kamer. Na het zomerreces zal het in de Eerste Kamer behandeld worden.

In het nieuwe systeem krijgen studenten leerrechten voor de nominale studieduur van één bachelor- en één masteropleiding. Bovendien krijgen ze zowel voor de bachelor- als de masterfase één extra jaar uitloop om de studie af te ronden. Globaal komt het erop neer dat een doorsnee hbo-student straks $4 + 1 = 5$ jaar leerrechten krijgt. Een doorsnee wo-student ontvangt $3 + 1$ (voor de bachelorfase) en $1 + 1$ (voor de masterfase) = 6 jaar.

Als de student geen leerrechten meer kan inzetten, krijgt de instelling ook geen bekostiging meer voor de student. De hogeschool of universiteit zal de student dan een kostendekkend collegegeld in rekening brengen. Dit zal naar verwachting een veelvoud zijn van het huidige collegegeld van 1 519 euro per studiejaar.

Met de invoering van leerrechten hoopt het Ministerie van OCW niet alleen te bereiken dat de student de studietijd binnen een redelijke termijn optimaal benut, maar ook dat de hogescholen en universiteiten worden geprikkeld om kwalitatief goed onderwijs te bieden. De bekostiging van deze instellingen hangt immers af van het aantal inschrijvingen.

In dit artikel wordt beschreven wat voor consequenties de invoering van leerrechten kan hebben voor de verschillende groepen studenten wanneer de gemiddelde studieduur en het rendement in het hoger onderwijs hetzelfde zou blijven als nu. Voor het hbo wordt uitgegaan van 5 jaar leerrechten en voor het wo van 6 of 7 jaar leerrechten, afhankelijk van de gekozen studierichting. Het doctoraal diploma is gelijk gesteld aan het masterdiploma.

2. Veel geslaagden blijven binnen de gestelde studieduur

Na invoering van leerrechten in het hoger onderwijs krijgt een student voor een hbo-studie 5 jaar aan leerrechten. De leerrechten zijn afgezet tegen de gemiddelde studieduur, oftewel het aantal maanden dat een geslaagde in het studiejaar 2004/05 nodig had om een diploma in het hbo te behalen. Hierbij zijn de tussenliggende jaren zonder inschrijving niet meegenomen. In het hbo hebben vrouwelijke geslaagden met havo, vwo of mbo als vooropleiding in alle studierichtingen binnen 5 jaar een diploma behaald. Bij de mannen ligt de gemiddelde studieduur een paar maanden hoger, maar ook daar slaagt de doorsnee student erin om in bijna alle studierichtingen binnen 5 jaar het diploma te behalen.

Bij het wo is het wat ingewikkelder om de vergelijking tussen leerrechten en studieduur te maken. In het studiejaar 2002/03 is de bachelor-masterstructuur ingevoerd. Er zijn nu nog geen studenten die het volledige programma heb-

Staat 1
Gemiddelde studieduur geslaagden in het voltijd hbo naar geslacht en de meest voorkomende vooropleidingen, 2004/05

	Mannen			Vrouwen		
	Havo	Vwo	Mbo	Havo	Vwo	Mbo
<i>maanden</i>						
Totaal	59	55	48	54	51	47
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	64	58	56	60	57	56
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	59	56	54	55	50	50
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	58	55	46	57	54	45
Gezondheidszorg en welzijn	60	55	49	53	50	45
Landbouw en diergeneeskunde	57	52	45	55	54	45
Onderwijs	52	63	56	46	52	49
Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	57	55	45	53	50	42
Techniek, industrie en bouwkunde	43	56	52	43	54	54

ben gevolgd (met zowel een bachelor- als masterdiploma). Vandaar dat voor de vergelijking is uitgaan van studenten die een doctoraal- of een masterdiploma hebben behaald. Verder zijn er in het wo twee grote groepen instromers. Aan de ene kant hbo'ers die een schakeljaar en een doctoraal- of masterjaar volgen en aan de andere kant de vwo'ers die het hele traject afleggen. De eerste groep krijgt voor hun vervolgstudie aan de universiteit nog 2 of 3 jaar leerrechten. De tweede groep krijgt 6 jaar leerrechten.

Ook per studierichting zijn er verschillen, omdat vanaf 1995/'96 bij *techniek* en *landbouw* de nominale studieduur is verlengd van 4 naar 5 jaar. Vanaf 1998/'99 is dit ook gebeurd bij de meeste opleidingen in de *natuurwetenschappen*. Voor al deze studies krijgen studenten in het nieuwe systeem 7 jaar leerrechten.

Vrouwelijke geslaagden in het wo blijven binnen de gestelde studieduur van 6 of 7 jaar. Bij de mannen met vwo als vooropleiding ligt de gemiddelde studieduur echter bij de meeste studierichtingen boven het aantal leerrechtjaren. Alleen bij *landbouw* en *natuurwetenschappen* ligt het aantal maanden onder de grens. Wanneer de gemiddelde studieduur gelijk zou blijven, zullen dus vooral veel mannen in de nabije toekomst extra colleggeld moeten betalen om hun studie met succes af te ronden.

Staat 2
Gemiddelde studieduur geslaagden in het voltijd wo naar geslacht en de meest voorkomende vooropleidingen, 2004/'05

	Mannen		Vrouwen	
	Vwo	Hbo	Vwo	Hbo
	<i>maanden</i>			
Totaal	79	38	69	36
Studies met een nominale duur van 4 jaar				
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	84	47	71	40
Rechten	78	.	71	43
Sociale wetenschappen (incl. economie)	76	37	67	35
Bedrijfskunde en administratie	75	34	69	33
Gezondheidszorg en welzijn	75	38	67	34
Onderwijs	.	.	59	39
Studies met een nominale duur van 5 jaar				
Techniek, industrie en bouwkunde	88	47	82	43
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	78	32	70	32
Landbouw en diergeneeskunde	78	.	69	.

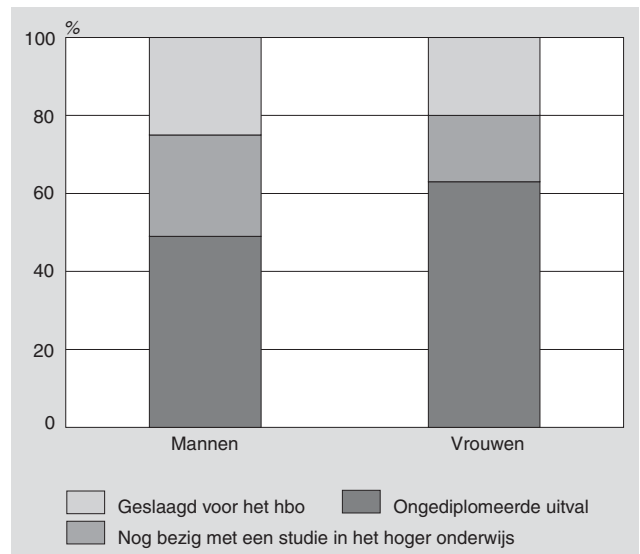
3. Studierendement eerstejaars

Een andere invalshoek om naar de duur van de studies te kijken is het studierendement. Hierbij is telkens gekeken naar de resultaten van de eerstejaarsstudenten in een voltijdopleiding in het studiejaar 1999/'00. Een uitzondering hierop is gemaakt voor drie studierichtingen in het wo met een nominale studieduur van 5 jaar. Daarbij zijn de resultaten voor het studiejaar 1998/'99 genomen. Bij het studierendement is zowel voor het hbo als het wo onderzocht wat het studieresultaat van de startpopulatie is na een bepaald aantal studie jaren.

3.1 Mannen ronden hbo-studie minder snel af dan vrouwen

In het hbo is na 5 jaar bijna de helft van de mannen geslaagd. Een kwart is nog bezig met een opleiding en de rest heeft het hoger onderwijs zonder diploma verlaten. Bij de vrouwen is 63 procent geslaagd en 17 procent is nog bezig. De rest heeft het hoger onderwijs zonder diploma verlaten. Dat betekent dat een kwart van de mannen en 17 procent van de vrouwen een tekort aan leerrechten heeft. Na correctie voor niet-ingeschreven jaren blijkt dat 19 procent van de mannen en 12 procent van de vrouwen problemen krijgen met de verstrekte leerrechten.

1. Rendement na 5 jaar in het voltijd hbo, naar geslacht (eerstejaars 1999)

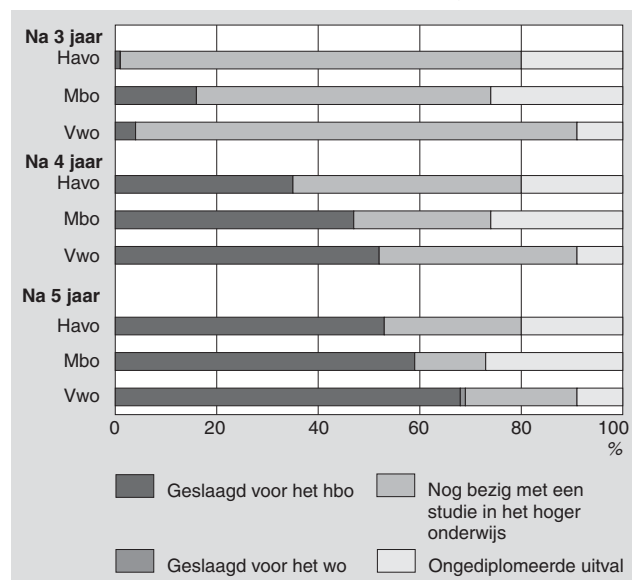
In het vervolg van dit artikel is géén rekening gehouden met niet-ingeschreven jaren. De percentages voor nog ingeschreven studenten geven steeds een bovengrens aan. In werkelijkheid zal bij de onderscheiden groepen een kleiner aantal studenten een tekort aan leerrechten hebben dan nu uit de cijfers blijkt.

3.2 Vooral havisten studeren langer dan 5 jaar in het hbo

Van studenten in het voltijd hbo met als vooropleiding mbo blijkt na 3 jaar al één op de zes geslaagd. Dit hangt samen met het feit dat ze één of meer vrijstellingen kunnen krijgen. Daar staat tegenover dat de uitval zonder diploma bij de mbo'ers vrij hoog is. Na 3 jaar heeft ruim een kwart van hen het hoger onderwijs zonder diploma verlaten. Bij de havisten is dat 20 procent en bij de vwo'ers nog geen 10 procent.

Na 5 jaar is het percentage havisten dat nog bezig is met een studie in het hoger onderwijs 27 procent. Bij vwo'ers en mbo'ers is dat respectievelijk 22 en 14 procent. Als de huidige plannen met betrekking tot de leerrechten ingevoerd worden, zullen deze studenten dan ook meer geld in hun studie moeten steken

2. Rendement in het voltijd hbo, naar vooropleiding (eerstejaars 1999)

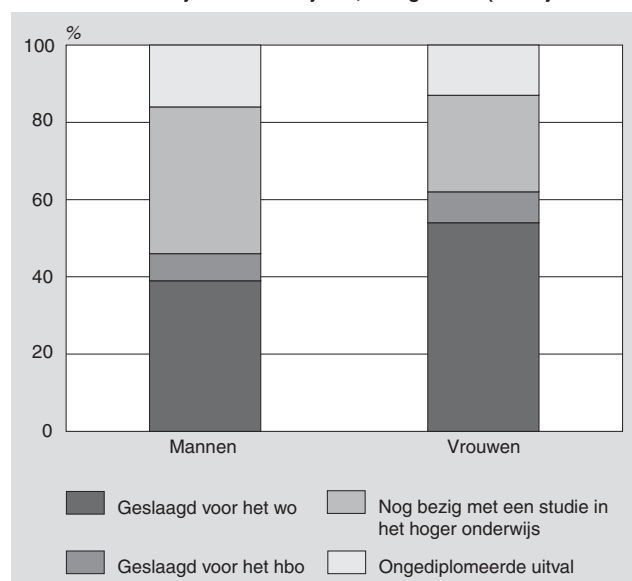

3.3 Ook in het wo studeren mannen langer dan vrouwen

In het wo is na 6 jaar bijna 40 procent van de mannen en 54 procent van de vrouwen geslaagd. Daarnaast heeft bij beide groepen een klein deel van de studenten een succesvolle overstap naar het hbo gemaakt. De uitval zonder diploma is bij mannen 16 procent en bij vrouwen 13 procent.

Een groot aantal studenten staat na 6 jaar echter nog ingeschreven: bij de mannen 38 procent en bij de vrouwen een kwart. Correctie voor niet-ingeschreven jaren levert iets lagere percentages op: voor de mannen 33 en voor de vrouwen 21.

3. Rendement na 6 jaar in het voltijd wo, naar geslacht (eerstejaars 1999)

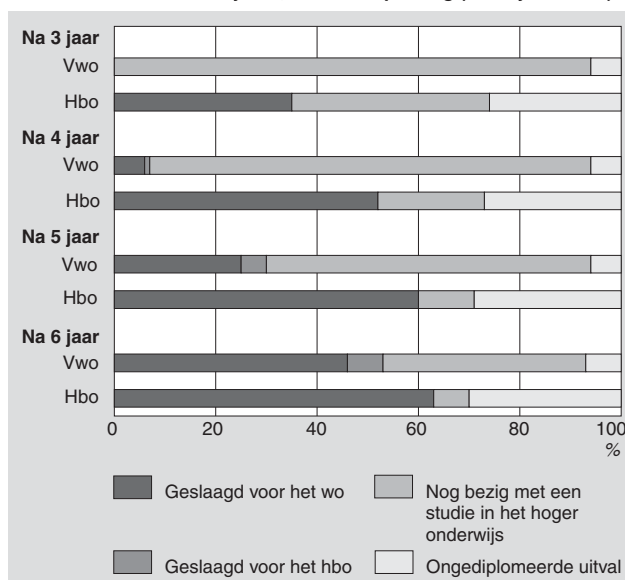
3.4 Bijna vier van de tien vwo'ers niet op tijd klaar met hun wo-studie

Hbo'ers studeren snel af in het wo. Ruim eenderde haalt binnen 3 jaar het doctoraal- of masterdiploma. Dat komt doordat ze een korter programma hoeven te doorlopen. Het uitvalpercentage van hbo'ers is daarentegen hoog. Een kwart haakt binnen 3 jaar af.

Van de vwo'ers heeft na 6 jaar slechts 53 procent een diploma binnen het hoger onderwijs op zak. Voor hbo'ers is dat 63 procent. Van de vwo'ers staat 40 procent na 6 jaar nog steeds ingeschreven bij een universiteit of hogeschool. Zij komen mogelijk in de problemen door een tekort aan leerrechten. Van de hbo'ers studeert slechts 7 procent nog na 6 jaar.

Niet alle studenten die na 6 jaar nog studeren komen in de problemen. Een aantal van hen heeft namelijk extra leerrechten gekregen omdat ze een opleiding volgen met een nominale studieduur van 5 in plaats van 4 jaar. Zoals eerder vermeld, gaat het daarbij om de studies op het gebied van *techniek, landbouw en natuurwetenschappen*.

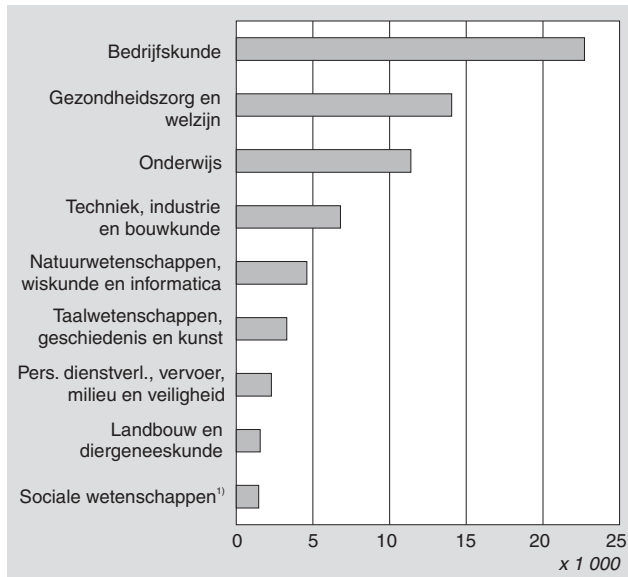
4. Rendement in het voltijd wo, naar vooropleiding (eerstejaars 1999)

3.5 Groot verschil in aantal studenten per studierichting

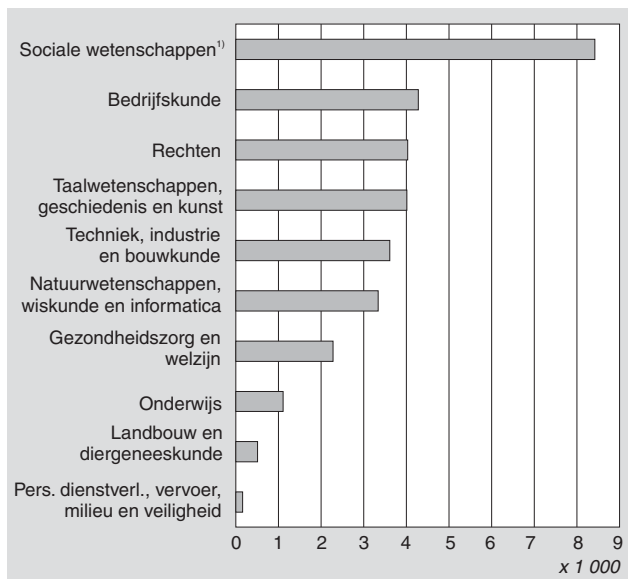
Per studierichting loopt het aantal studenten sterk uiteen. In het hbo staan ruim twee keer zoveel eerstejaarsstudenten ingeschreven als in het wo. In het studiejaar 1999/00 waren er ruim 68 duizend eerstejaars in het hbo en bijna 32 duizend in het wo. Eén op de drie hbo'ers koos voor *bedrijfskunde*. Op ruime afstand volgden daarna de studierichtingen *gezondheid en welzijn* en *onderwijs*. In het wo schreef ruim een kwart van de eerstejaars zich in voor een studie op het gebied van *sociale wetenschappen (inclusief economie)*. De andere studierichtingen volgden op grote afstand.

5. Studenten in het voltijd hbo naar studierichting (eerstejaars 1999)

¹⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

6. Studenten in het voltijd wo naar studierichting (eerstejaars 1999)

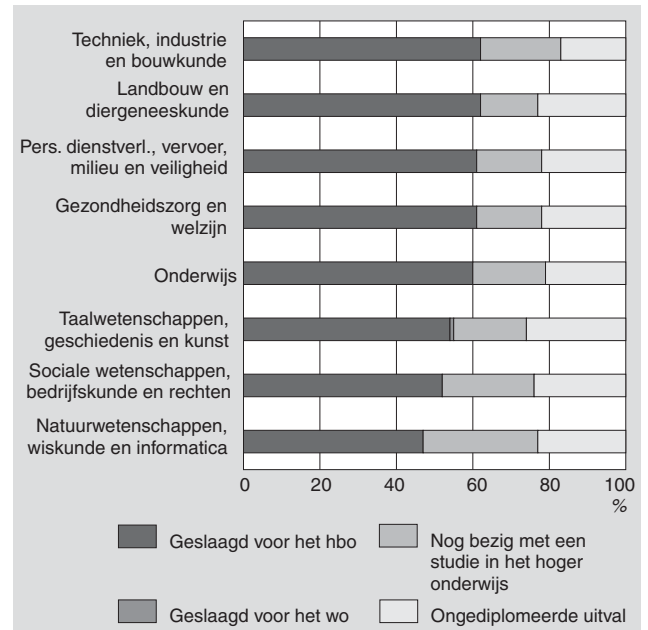
¹⁾ Inclusief economie, journalistiek, documentatie en informatie.

3.6 *Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica mogelijk dure hbo-studies*

In het hbo lopen de slagingspercentages per studierichting duidelijk uiteen. Zo heeft van de hbo'ers met een studie in de richting *techniek, industrie en bouwkunde* of *landbouw en diergeneeskunde* na 5 jaar 62 procent een einddiploma op zak. Bij *natuurwetenschappen, wiskunde en informatica* is dit minder dan de helft (47 procent).

Het aandeel studenten dat na 5 jaar nog bezig is met de studie loopt uiteen van 15 procent voor *landbouw en diergeneeskunde* tot 30 procent voor *natuurwetenschappen, wiskunde en informatica*. Bij invoering van de leerrechten zijn vooral studenten in laatstgenoemde studierichting duurder uit. In iets mindere mate geldt dit ook voor de grote groep hbo'ers die een studie op het gebied van *sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten* volgt.

7. Rendement na 5 jaar in het voltijd hbo, naar studierichting (eerstejaars 1999)

3.7 *Taal, geschiedenis, kunst, techniek, industrie en bouwkunde dure wo-studies*

In het wo heeft ruim tweederde van de eerstejaars vwo als vooropleiding. In tegenstelling tot de hbo'ers moeten zij het volledige studieprogramma afleggen, omdat ze geen vrijstellingen kunnen krijgen. Bij de studies met een nominale duur van 4 jaar lopen de slagingspercentages van vwo'ers na 6 jaar uiteen van 42 procent voor de studenten in de richting *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst* tot 68 procent voor studies op het gebied van *onderwijs*.

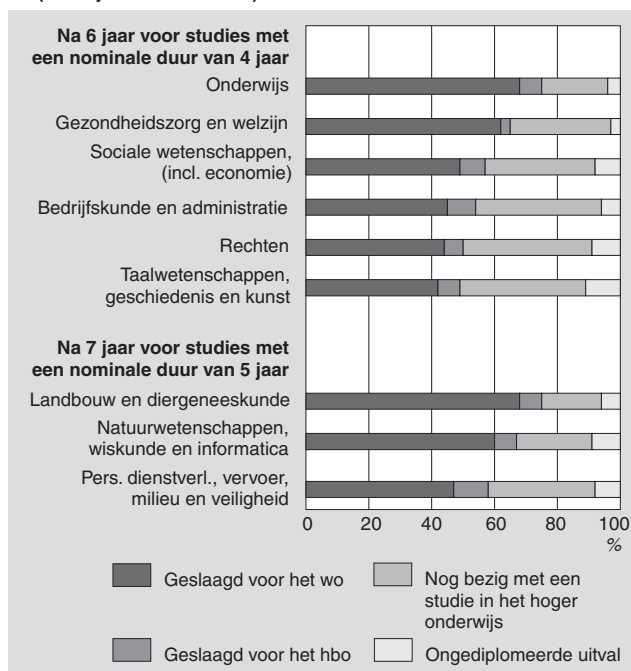
Bij de studies met een nominale duur van 5 jaar is bij *techniek, industrie en bouwkunde* na 7 jaar minder dan de helft geslaagd voor het doctoraal- of masterdiploma. Daarentegen heeft bij de studierichting *landbouw en diergeneeskunde* na 7 jaar tweederde van de vwo'ers een diploma op zak.

Daar de uitval in het wo betrekkelijk laag is, staat bij de studies met een nominale duur van 4 jaar na 6 jaar nog bijna 40 procent van de studenten ingeschreven. Bij de studies met een nominale duur van 5 jaar is dat na 7 jaar bijna 30 procent. Per studierichting zijn er echter grote verschillen. Bij studies met een nominale duur van 4 jaar lijken bij het nieuwe systeem met name studenten bij *taalwetenschappen, geschiedenis en kunst, rechten en bedrijfskunde en administratie* in de toekomst dieper in de buidel te moeten tasten. Bij de studies met een nominale duur van 5 jaar geldt dit voor studenten met een studie op het gebied van *techniek, industrie of bouwkunde*.

3.8 *Niet-westerse allochtonen doen langer over het hbo*

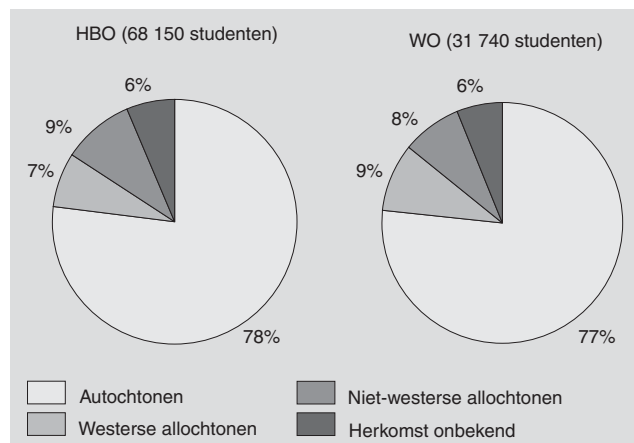
Bijna een kwart van de studenten in het hbo en wo is allochtoon. Van een deel van hen is onbekend of ze tot de westerse of niet-westerse allochtonen behoren. In het hoger onderwijs wijkt het studierendement van de allochto-

8. Rendement van vwo'ers in het voltijd wo, naar studierichting (eerstejaars 1998 en 1999)

nen duidelijk af van dat van de autochtonen. Zo is in het hbo na 5 jaar 60 procent van de autochtone studenten geslaagd. Bij de westerse allochtonen is dit de helft en bij de niet-westerse allochtonen iets minder dan 40 procent.

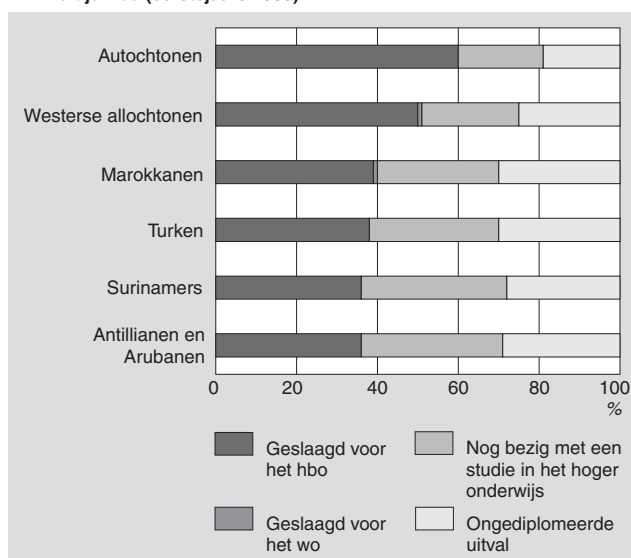
9. Studenten in het hoger onderwijs, naar herkomstgroepering (eerstejaars 1999)

Ondanks het feit dat veel allochtonen het hoger onderwijs voortijdig verlaten, heeft deze groep ook relatief nog de meeste ingeschrevenen na 5 jaar studie. Met de komst van het nieuwe studiefinancieringsmodel zullen in het hbo vooral studenten met een Antilliaanse, Arubaanse of Surinaamse afkomst efficiënter met hun studieduur om moeten gaan om een veelvoud van het collegegeld te vermijden.

Niet alleen bij de autochtonen, maar ook bij de allochtonen behalen vrouwen aanzienlijk betere studieresultaten dan de mannen. Vooral bij Turkse studenten is dit verschil vrij groot. Na 5 jaar heeft 57 procent van de Turkse vrouwen

10. Rendement van de grootste herkomstgroeperingen na 5 jaar voltijd hbo (eerstejaars 1999)

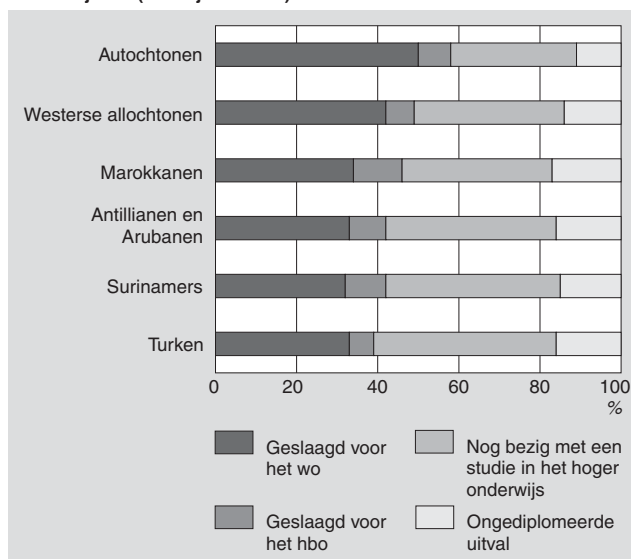
een hbo-diploma op zak. Van de Turkse mannen is dit slechts 37 procent.

3.9 Dreigend tekort aan leerrechten in het wo voor Turken en Surinamers

In het wo is van de autochtone studenten na 6 jaar de helft voor een doctoraal- of masterdiploma geslaagd. Van de westerse allochtone studenten is dit ruim 40 procent en van de niet-westerse allochtonen eenderde. Zoals eerder vermeld, heeft een klein deel van de studenten een overstap gemaakt naar het hbo en daar een diploma behaald. Dit geldt met name voor studenten van Marokkaanse afkomst.

Ongeacht de herkomstgroepering heeft echter een groot deel van de studenten na 6 jaar nog geen wo- of hbo-diploma op zak. Bij de studenten van Turkse of Surinaamse af-

11. Rendement van de grootste herkomstgroeperingen na 6 jaar voltijd wo (eerstejaars 1999)

komst is het aantal studenten dat na 6 jaar nog bezig is met de studie zelfs groter dan het aantal geslaagden. De invoering van het stelsel met leerrechten kan voor deze categorieën dan ook problemen opleveren. Dit geldt vooral voor mannen. Evenals in het hbo is het studierendement van vrouwen in het wo namelijk veel beter dan dat van hun mannelijke studiegenoten.

Begrippen

Studierichting

De indeling van de studierichtingen is gebaseerd op de International Standard Classification of Education (ISCED) van de Unesco. In dit artikel is bij het hbo meestal volstaan met de acht hoofdgroepen van deze classificatie. Bij het wo is de hoofdgroep *sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten* telkens uitgesplitst in drie subgroepen, omdat meer dan de helft van de eerstejaarsstudenten zich inschrijft voor een studie die onder deze hoofdgroep valt. Bij alle indelingen gaat het steeds om een clustering van stu-

dies die qua inhoud in het onderwijs nauw aan elkaar verwant zijn.

Herkomstgroepering

Dit kenmerk geeft weer met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zich zelf. Tot de autochtonen behoren alle in Nederland woonachtige personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn. Tot de allochtonen behoren alle in Nederland woonachtige personen die minstens één in het buitenland geboren ouder hebben. Tot de westerse allochtonen behoren degenen die afkomstig zijn uit Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, Japan, Oceanië en Indonesië. Tot de niet-westerse allochtonen behoren degenen die afkomstig zijn uit Afrika, Azië (exclusief Japan en Indonesië), Zuid-Amerika en Turkije.

Literatuur

Ministerie van OCW, Leerrechten; www.minocw.nl/ho.

Gebruik van kinderopvang

Saskia te Riele

In zes van de tien gezinnen met kinderen onder de twaalf jaar hebben de ouders hun werk en de zorg voor hun kinderen zodanig georganiseerd dat er geen gebruik hoeft te worden gemaakt van kinderopvang wanneer ze aan het werk zijn. Vier van de tien huishoudens maken wel gebruik van kinderopvang. Daarbij is vooral de opvang door familie of vrienden populair. Voor twee van de tien huishoudens is dit de voornaamste vorm van opvang.

Kinderopvang komt vooral voor in gezinnen met kinderen onder de vier jaar. Hoger opgeleide ouders en ouders die beide een substantiële baan hebben, maken relatief vaak gebruik van kinderopvang. Zij kiezen ook meer voor formele opvang, zoals een kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van formele opvang, is dat meestal voor niet meer dan twee tot drie dagen per week.

1. Inleiding

Om werk te kunnen combineren met zorg voor kinderen is het noodzakelijk om binnen het huishouden keuzes te maken over wie er bij de kinderen is op tijden dat de ouders aan het werk zijn. Ouders kunnen de zorg voor hun kinderen zoveel mogelijk onderling, binnen het huishouden regelen, maar zij kunnen er ook voor kiezen om gebruik te maken van kinderopvang. In het laatste geval zijn er verschillende mogelijkheden. Zo kan er gebruik worden gemaakt van formele opvang, zoals het kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder, maar ook van informele vormen van opvang zoals opvang door familieleden of andere bekenden en de zelfgezochte, betaalde oppas.

In dit artikel staat het gebruik van kinderopvang door huishoudens met kinderen onder de tien jaar centraal. Aan de hand van verschillende kenmerken van huishoudens, zoals de leeftijd van het jongste kind, de opleiding en het herkomstland van de moeder, de stedelijkheid van de woonplaats van het huishouden en de arbeidsduur van de ouder(s), wordt beschreven van welke vormen van kinderopvang vooral gebruik wordt gemaakt. Vervolgens wordt dieper ingegaan op het gebruik van formele opvang. Omdat het gaat om opvang op tijden dat ouders werken, zijn alleen huishoudens meegenomen waarvan minstens één van de ouders een betaalde baan heeft van twaalf uur of meer.

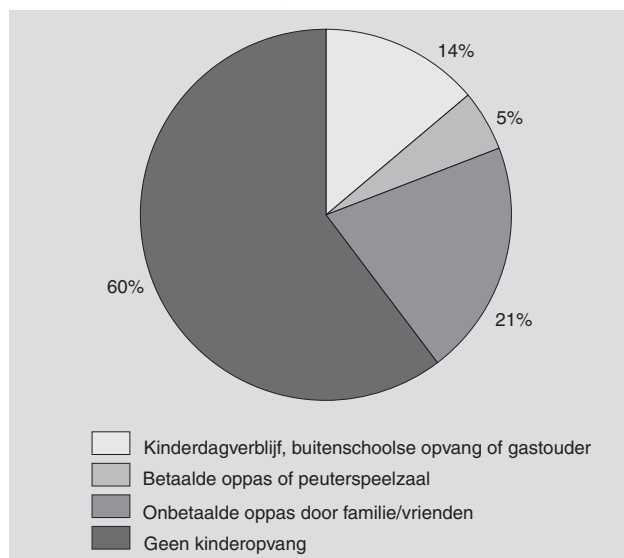
2. Huishoudens en gebruik van kinderopvang

2.1 Belangrijkste vorm van opvang

In 2005 waren er in Nederland 1,4 miljoen huishoudens met kinderen van twaalf jaar of jonger, waarvan minstens

één van de ouders een betaalde baan had van twaalf uur of meer. Het merendeel van deze huishoudens, zes van de tien, maakt geen gebruik van kinderopvang. Het gaat hier vooral om ouderparen waarvan één van de ouders – meestal de moeder – voor de kinderen zorgt wanneer de andere ouder aan het werk is.

1. Voornaamste vorm van kinderopvang voor huishoudens met kinderen van 12 jaar en jonger, 2005

Vier van de tien huishoudens hebben meestal wel kinderopvang op tijden dat de ouders aan het werk zijn. Vooral onbetaalde opvang door familie of vrienden is populair. Dit is voor twee van de tien huishoudens de belangrijkste vorm van opvang. Formele opvang, zoals het kinderdagverblijf, een gastouder of de buitenschoolse opvang, is voor ongeveer 14 procent van de huishoudens de voornaamste vorm van opvang. Slechts 5 procent van de huishoudens maakt voornamelijk gebruik van betaalde informele opvang, zoals een zelfgezochte oppas of een peuterspeelzaal.

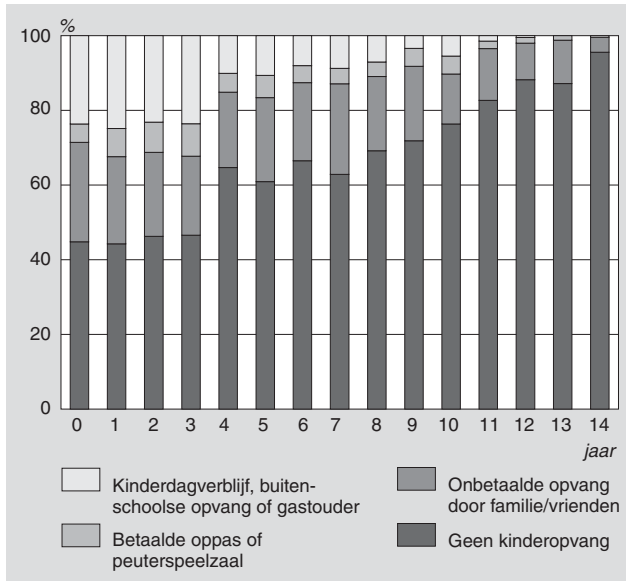
2.2 Kenmerken van huishoudens en de belangrijkste vorm van kinderopvang

Leeftijd jongste kind

Vooral huishoudens met kinderen jonger dan vier jaar maken gebruik van kinderopvang. Ruim de helft van de gezinnen met kinderen in deze leeftijd heeft meestal opvang op tijden dat de ouders werken. Wanneer het jongste kind vier is en naar de basisschool gaat, is dit aandeel gedaald tot 40 procent. Met name het gebruik van formele opvang is dan afgenomen. In huishoudens met een jongste kind van drie jaar maakt nog bijna een kwart gebruik van een kin-

derdagverblijf of een gastouder. Wanneer het jongste kind vier is, is dat nog maar 10 procent.

2. Voornaamste vorm van kinderopvang voor huishoudens, naar leeftijd jongste kind, 2005

Naarmate de kinderen ouder worden, zullen ouders vaker vinden dat zij het zonder opvang kunnen stellen. Vanaf vier jaar neemt het gebruik van kinderopvang dan ook verder af. Als het jongste kind twaalf jaar is, heeft nog maar 10 procent van de huishoudens kinderopvang.

Wel wordt er ook voor oudere kinderen nog veel gebruik gemaakt van opvang door familie of vrienden. Totdat het jongste kind negen jaar is, is dit voor twee van de tien gezinnen de voornaamste vorm van kinderopvang. Daarna loopt dit aandeel geleidelijk terug tot 4 procent bij veertien jaar.

Aantal kinderen onder de twaalf jaar

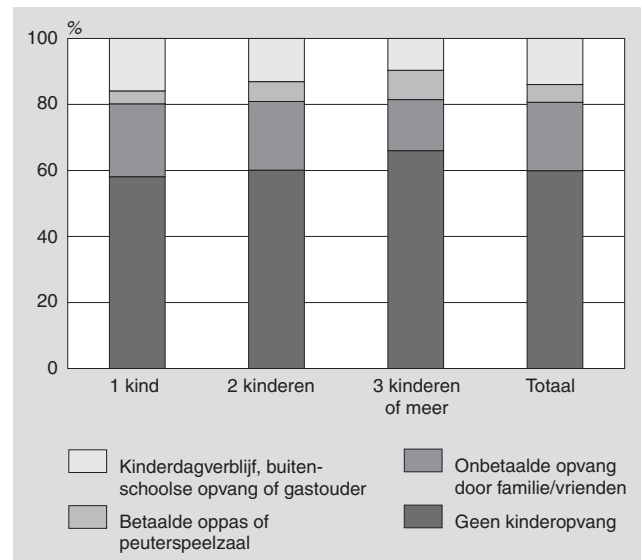
Huishoudens met één of twee kinderen van twaalf jaar of jonger maken iets vaker gebruik van kinderopvang dan huishoudens met drie of meer kinderen van die leeftijd. Het verschil zit hem vooral in het soort opvang dat de voorkeur geniet. Huishoudens met één of twee jonge kinderen maken vaker gebruik van onbetaalde opvang door familie of vrienden. Ook maken ze meer gebruik van formele betaalde opvang zoals een kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of een gastouder.

Huishoudens met drie of meer kinderen kiezen daarentegen vaker voor een informele betaalde vorm van kinderopvang zoals een betaalde oppas of een peuterspeelzaal.

Opleiding moeder

Huishoudens met een hoogopgeleide moeder maken twee keer zo vaak gebruik van kinderopvang dan huishoudens met een laagopgeleide moeder¹⁾. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de arbeidsdeelname van de moeder. Hoogopgeleide vrouwen werken vaker en meer dan lager opgelei-

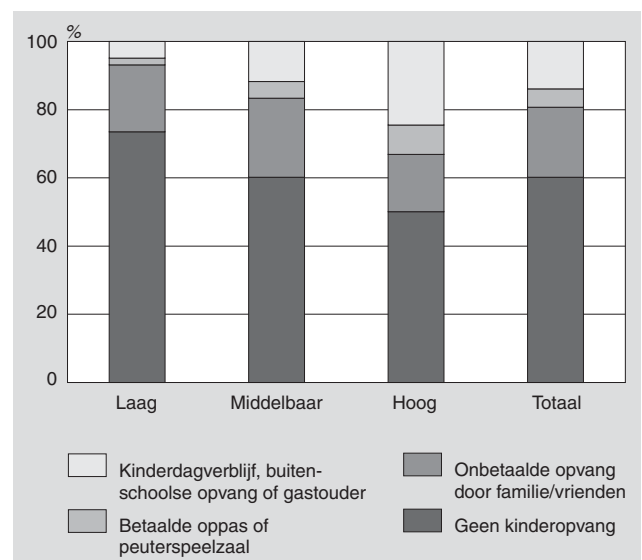
3. Voornaamste vorm van kinderopvang voor huishoudens, naar aantal kinderen van 12 jaar en jonger, 2005

de vrouwen. Daardoor komt het in deze huishoudens meer voor dat ouders twee substantiële banen combineren (Van der Valk, 2005) en zal de behoefte aan kinderopvang groter zijn.

In een kwart van de huishoudens met een hoogopgeleide moeder worden de kinderen voornamelijk door een kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder opgevangen. Bij huishoudens met een laag opgeleide moeder is dit slechts 5 procent. Deze huishoudens hebben juist een voorkeur voor opvang door familie of vrienden. Twee van de tien huishoudens met een laagopgeleide moeder kiest daarvoor, wat neerkomt op driekwart van de kinderopvang voor deze groep. Van huishoudens met een hoogopgeleide moeder maakt 17 procent gebruik van onbetaalde opvang door familie en vrienden voor hun kinderen. Dat is eenderde van de kinderopvang voor deze huishoudens.

4. Voornaamste vorm van kinderopvang, voor huishoudens met kinderen van 12 jaar of jonger, naar opleidingsniveau moeder, 2005

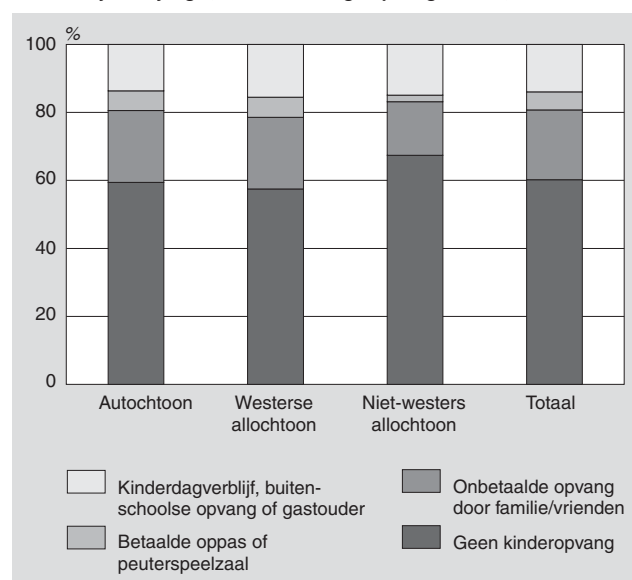

De populariteit van informele opvang onder gezinnen met laag opgeleide moeders kan te maken hebben met de kosten van kinderopvang. Maar ook andere redenen kunnen dit verschil verklaren. Portegijs, Cloin, Ooms en Eggink (2006) laten bijvoorbeeld zien dat laagopgeleide ouders opvang door onbekenden vaak minder geschikt vinden. Ze zullen daarom bij voorkeur hun kinderen door bekenden laten opvangen.

Herkomst moeder

Het aandeel huishoudens met kinderopvang ligt wat lager onder gezinnen waarvan de moeder niet-westers allochtoon is. Het gaat om een verschil van bijna 10 procent. Huishoudens waarvan de moeder van niet-westerse herkomst is, maken vooral minder vaak gebruik van opvang door familie of vrienden dan huishoudens waarin de moeder van autochtone of westers allochtone herkomst is. In het gebruik van formele opvang zit weinig verschil.

5. Voornaamste vorm van kinderopvang voor huishoudens met kinderen van 12 jaar of jonger, naar herkomstsgroepering moeder, 2005

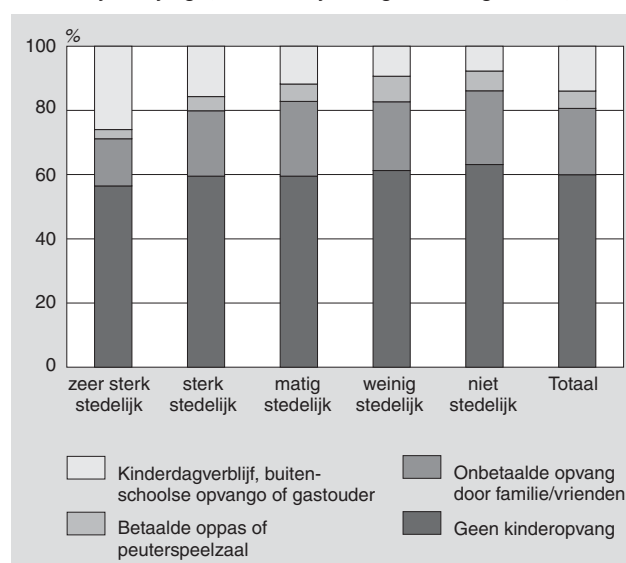
Stedelijkheid

Er wordt ongeveer even vaak van kinderopvang gebruik gemaakt in stedelijke en minder stedelijke gebieden. Wel hebben huishoudens in verstedelijkte gebieden vaker formele opvang voor hun kinderen dan huishoudens in minder verstedelijkte gebieden. Een kwart van deze huishoudens maakt voornamelijk gebruik van het kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder. In weinig tot niet verstedelijkte gebieden is dit minder dan 10 procent. Daar is onbetaalde opvang door familie en vrienden juist vaak de voornaamste vorm van kinderopvang.

Deze verschillen kunnen te maken hebben met beschikbaarheid van formele kinderopvang en nabijheid van familieleden. In grote steden is de capaciteit van de formele opvang doorgaans groter. In minder stedelijke gebieden is de kans waarschijnlijk groter dat er familieleden in de buurt

zijn die op de kinderen willen passen op tijden dat de ouders werken.

6. Voornaamste vorm van kinderopvang voor huishoudens met kinderen van 12 jaar of jonger, naar stedelijkheidsgraad woongemeente, 2005

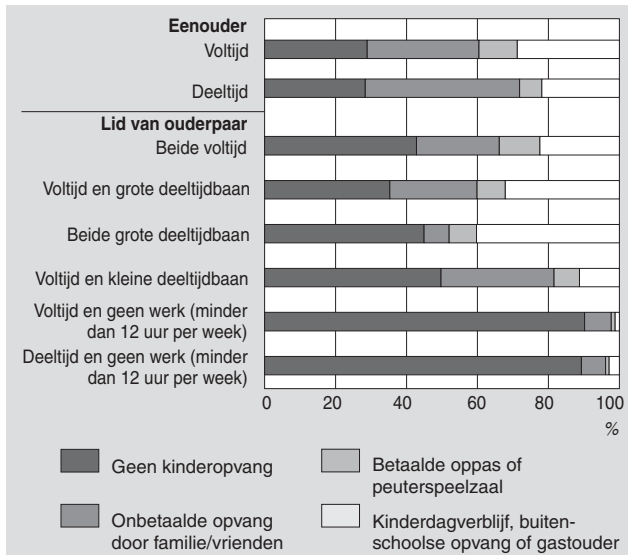
2.3 Kinderopvang en de verdeling van arbeid binnen het huishouden

Welke vorm van kinderopvang gekozen wordt, hangt samen met het aantal uur dat de ouders werken, de arbeidsduur²⁾. Wanneer ouders ervoor kiezen om zelf voor hun kinderen te zorgen, ligt een kleine deeltijd baan meer voor de hand dan een voltijd baan. In huishoudens waarin tenminste één van de partners niet of minder dan twaalf uur werkt, wordt dan ook nauwelijks gebruik gemaakt van kinderopvang.

Als ouders een voltijd baan combineren met een kleine deeltijd baan, maken zij vaker gebruik van kinderopvang dan wanneer een van de ouders niet of minder dan twaalf uur werkt. Deze huishoudens kiezen dan relatief vaak voor onbetaalde opvang door familie of vrienden. Voor drie van de tien huishoudens is dat de belangrijkste vorm van opvang. Slechts 10 procent maakt voornamelijk gebruik van het kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder.

Van de huishoudens waarin beide ouders een substantiële baan hebben, maken zes van de tien gebruik van kinderopvang. Ouders hebben beide een substantiële baan als zij twee voltijd banen, twee grote deeltijd banen of een voltijd baan met een grote deeltijd baan combineren. Dit soort gezinnen maakt relatief vaak gebruik van formele opvang. Dit geldt vooral voor gezinnen waarin de ouders allebei een grote deeltijd baan hebben. Deze gezinnen maken verder ook relatief weinig gebruik van kinderopvang door bekenden. Gezinnen waarin er gekozen is voor de combinaties voltijd-voltijd en voltijd-grote deeltijd doen dit vaker. Zij kiezen ook meer voor informele betaalde opvang, zoals een zelfgekozen oppas.

7. Voornaamste vorm van kinderopvang voor huishoudens met kinderen van 12 jaar of jonger, naar arbeidsduur ouder(s), 2005

Alleenstaande ouders die werken, kunnen niet terugvallen op een partner in het huishouden. Zij maken dan ook meer gebruik van kinderopvang dan werkende ouders die samenwonen of getrouwd zijn. Slechts een kwart van de alleenstaande ouders doet het zonder opvang. Het betreft dan veelal ouders met kinderen in de basisschoolleeftijd. Alleenstaande ouders kiezen ook relatief vaak voor onbetaalde opvang door familie en vrienden. Dit gaat vooral op wanneer zij in deeltijd werken.

3. Formele opvang

In totaal maakt een op de vijf huishoudens gebruik van formele opvang. Voor ongeveer driekwart daarvan is dit de voornaamste vorm van kinderopvang. Het overige deel gebruikt het kinderdagverblijf, de buitenschoolse opvang of een gastouder als opvang voor erbij, naast een andere vorm van kinderopvang of naast voornamelijk geen opvang.

De meeste gezinnen die gebruik maken van een kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouders, doen dit op twee dagen in de week. Slechts 10 procent maakt op vier of meer dagen gebruik van formele opvang. Ook het aantal uur dat huishoudens opvang hebben, blijft meestal beperkt. Vier van de tien huishoudens maken voor minder dan 12 uur per week gebruik van een kinderdag-

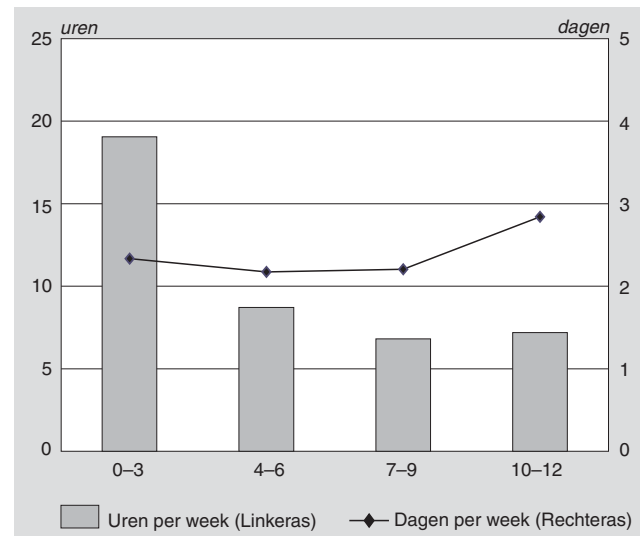
Staat 2
Gebruik van formele kinderopvang door huishoudens met kinderen van 12 jaar en jonger, 2005

	Totaal
	%
Gebruik van kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouder w.v.	20
1 dag per week	19
2 dagen per week	43
3 dagen per week	28
≥ 4 dagen per week	10
w.v.	
1-11 uur per week	40
12-19 uur per week	27
20-27 uur per week	20
28-34 uur per week	9
≥ 35 uur per week	4

verblijf, buitenschoolse opvang of gastouder. Ruim een kwart van de huishoudens heeft aan 12-19 uur opvang per week genoeg. Het komt relatief weinig voor dat ouders voor meer dan 28 uur per week formele opvang hebben.

Huishoudens met kinderen onder de vier jaar maken meer uur per week gebruik van formele opvang dan huishoudens met oudere kinderen, gemiddeld zo'n 19 uur per week. Voor huishoudens met oudere kinderen is dat 8 uur.

8. Gemiddeld aantal dagen en uren per week dat gebruik wordt gemaakt van formele kinderopvang¹⁾ door huishoudens naar leeftijd jongste kind, 2005

¹⁾ Kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouderschap.

Staat 1
Gebruik van formele kinderopvang¹⁾ door huishoudens met kinderen van 12 jaar of jonger naast de voornaamste vorm van opvang, 2005

	Maakt gebruik van formele opvang	Maakt geen gebruik van formele opvang	Totaal
			%
Voornaamste vorm van opvang			
Kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang, gastouder	14	-	14
Betaalde oppas of peuterspeelzaal	1	5	5
Onbetaalde opvang door familie/vrienden	2	19	21
Geen kinderopvang buiten het huishouden	4	56	60
Totaal	20	80	100

¹⁾ Kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouderschap.

Oudere kinderen zitten immers voor het grootste deel van de tijd op school en hoeven alleen daarbuiten opgevangen te worden.

Wel maken gezinnen met kinderen van 10–12 jaar gemiddeld iets meer dagen gebruik van formele opvang, dan gezinnen met jongere kinderen, namelijk bijna drie dagen per week. In gezinnen met kinderen jonger dan tien jaar is dat ruim twee dagen.

Technische Toelichting

De gegevens over kinderopvang in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. In 2005 is voor het eerst de module Arbeid en Zorg toegevoegd aan de EBB. In deze module zijn onder andere vragen over kinderopvang opgenomen. Deze vragen zijn gesteld aan een deelsteekproef van 60 procent.

Aan personen met een baan en kinderen onder de vijftien jaar zijn vragen gesteld over de wijze waarop de opvang van hun kinderen geregeld is wanneer ze aan het werk zijn. Wanneer beide ouders werken, zijn deze vragen aan allebei voorgelegd. In deze gevallen is de voornaamste vorm van opvang op huishoudniveau bepaald door de afzonderlijke antwoorden van de ouders te combineren. Beide ouders gaven echter niet altijd dezelfde vorm van opvang op. In die gevallen is als volgt gehandeld.

Wanneer één van de ouders niet werkte en de andere ouder gaf aan dat er meestal geen opvang is of dat de partner de opvang verzorgt, dan is aangenomen dat er geen gebruik wordt gemaakt van kinderopvang. Gaf de ene ouder aan dat de partner vooral voor de kinderen zorgt wanneer hij of zij werkt of dat er geen gebruik wordt gemaakt van kinderopvang, terwijl de andere ouder een vorm van formele of informele opvang noemde, dan is deze laatste vorm van opvang als de belangrijkste voor dat huishouden genomen. Het huishouden maakt dan immers wel gebruik van die vorm van opvang.

In een beperkt aantal gevallen noemde elk van de ouders een andere vorm van opvang. In die situaties is het antwoord van de vrouw gekozen. Aangenomen is dat kinderopvang voornamelijk nodig is op momenten dat de vrouw werkt. Zij werkt over het algemeen minder uren dan de man en opvang zal vooral tijdens haar afwezigheid nodig zijn.

Vragen over kinderopvang in de module Arbeid en Zorg

Aan alle leden van de huishoudkern die een betaalde baan hebben en die kinderen hebben van veertien jaar en jonger wordt de volgende vraag over kinderopvang gesteld:

A. U heeft een of meer kinderen jonger dan 15 jaar bij u thuis wonen. Gedurende een normale week, wie zorgt er dan voornamelijk voor uw kinderen jonger dan 15 op de tijden dat u aan het werk bent?

1. Kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouderopvang
2. Betaalde oppas of peuterspeelzaal
3. Onbetaalde kinderopvang door familie/vrienden/buren
4. Partner in het huishouden
5. Geen opvang
6. Anders

Wanneer men 'betaalde oppas', 'onbetaalde opvang', 'partner' of 'anders' antwoordt en 12 uur of meer per week werkte, kinderen van 12 jaar of jonger had en de vragen zelf beantwoordt, dan volgt de vraag:

A1 Maakt u daarnaast ook gebruik van een kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouderopvang?

1. Ja
2. Nee

Als men 'ja' antwoordt, of op vraag A 'kinderdagverblijf, etc.' antwoordt, dan worden nog de volgende vragen gesteld:

A2 Op hoeveel dagen van de week maakt u gewoonlijk gebruik van een kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of gastouderopvang?

1. 1 dag
2. 2 dagen
3. 3 dagen
4. 4 dagen
5. 5 dagen
6. 6 dagen
7. 7 dagen

A3 Hoeveel uren per week in totaal maakt u daar gewoonlijk gebruik van?

Literatuur

Portegijs, W., Cloin, M., Ooms, I., Eggink, E. (2006) *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Valk, J. van der (2005) *Arbeidsdeelname van paren*. Sociaal-economische Trends, 3^e kwartaal 2005, CBS, blz. 27–31.

Noten in de tekst

¹⁾ In dit artikel is alleen gekeken naar het opleidingsniveau en het herkomstland van de moeder. Het beeld zou grotendeels hetzelfde zijn geweest als gekeken was naar de kenmerken van de man. Dit komt omdat er grote overeenkomst is tussen de kenmerken van partners. Mannelijke alleenstaande ouders ontbreken hierdoor echter wel in deze cijfers.

²⁾ De arbeidsduur is het aantal uren dat een persoon in een normale of gemiddelde werkweek werkt. Onderscheiden wordt:

- een kleine deeltijdbaan: 12–23 uur per week.
- een grote deeltijdbaan: 24–34 uur per week.
- een voltijdbaan: 35 uur per week of meer.

Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004

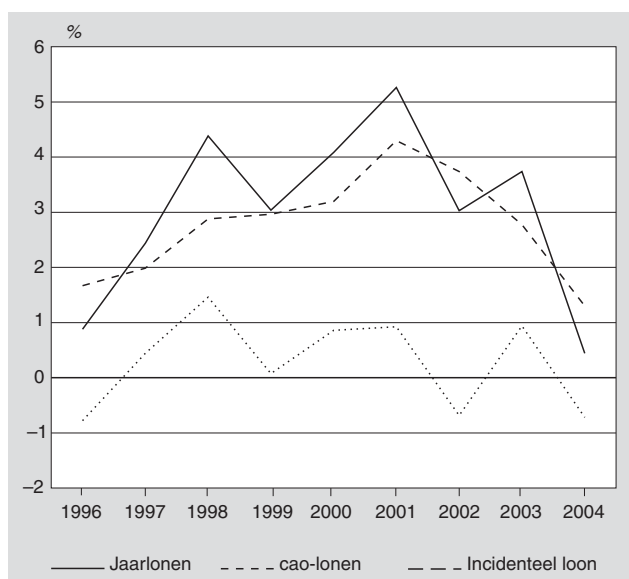
Antwan Vos

De incidentele loonontwikkeling van de jaarlonen kwam in 2004 uit op $-0,7$ procent. Deze negatieve ontwikkeling is vooral veroorzaakt door een daling van het aantal voltijders en een stijging van het aantal deeltijders en flexwerkers. Dit zogenoemde demografisch-economisch effect drukte de jaarlonen (incl. bijzondere beloningen) met $-1,6$ procent. Overige effecten, zoals periodieken en eenmalige beloningen, zorgden daarentegen voor een loonstijging van $0,9$ procent. In het merendeel van de bedrijfstakken was de incidentele loonontwikkeling negatief.

Incidentele loonontwikkeling $-0,7$ procent

Net als in 2003 is ook in 2004 een beleid van loonmatiging gevoerd. De cao-lonen stegen dat jaar met $1,3$ procent (Pelzer, 2005). Dit is de laagste stijging sinds 1995. In 2003 namen de cao-lonen nog toe met $2,8$ procent. De verdiende jaarlonen stegen in 2004 met $0,6$ procent. Het verschil tussen de ontwikkeling van de verdiende lonen en die van de cao-lonen, de incidentele loonontwikkeling, kwam daarmee uit op $-0,7$ procent.

1. Ontwikkeling jaar- en cao-lonen en incidenteel loon, 1996–2004

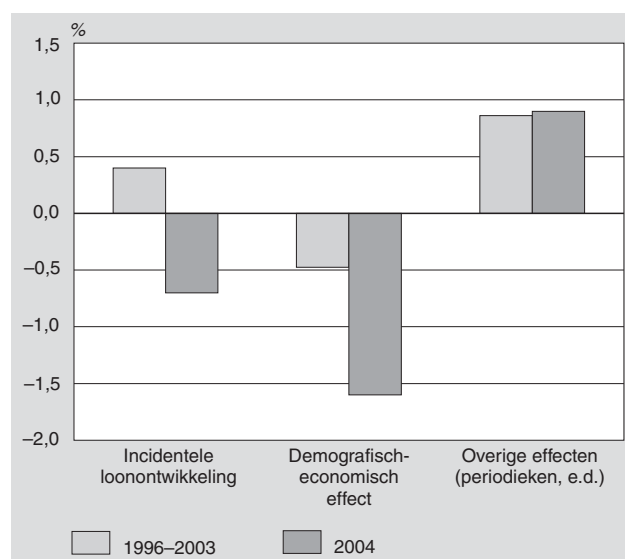

De incidentele loonontwikkeling bestaat uit twee componenten, het demografisch-economische effect en de overige effecten, zoals periodieken en eenmalige beloningen. Met het demografisch-economisch effect wordt de verandering in samenstelling van de werknemerspopulatie aangegeven. Het demografisch-economisch effect was in 2004 sterk negatief, $-1,6$ procent. Zo negatief is de ontwikkeling van het demografisch-economisch effect in de voorgaande acht jaar niet geweest.

Het negatieve demografisch-economisch effect komt vooral door een flinke daling van het aantal voltijders en een aanzienlijke toename van het aantal deeltijders en flexibele werknemers in 2004. Het aantal voltijders daalde met $5,5$ procent, terwijl het aantal deeltijders en flexwerkers met $4,5$ procent steeg. Deeltijders en flexwerkers hebben over het algemeen een lager gemiddeld jaarloon dan voltijders. De verschuiving tussen voltijders en deeltijders heeft een verlagend effect op de gemiddeld verdiende lonen. Op de ontwikkeling van de cao-lonen heeft deze verschuiving echter geen invloed.

Het deel van de incidentele loonontwikkeling dat niet bepaald wordt door demografisch-economische effecten, wordt overige effecten genoemd. Dat zijn zaken als (extra) periodieken en eenmalige beloningen zoals winstdelingen voor individuele werknemers, alsmede het vakantiegeld dat een werknemer ontvangt. Deze overige effecten zorgden per saldo voor een loonstijging van $0,9$ procent. Dat is iets minder dan in 2003, maar gelijk aan de gemiddelde ontwikkeling van de overige effecten in de periode 1996–2003.

2. Incidentele loonontwikkeling uitgesplitst naar onderdelen, 1996–2003 en 2004

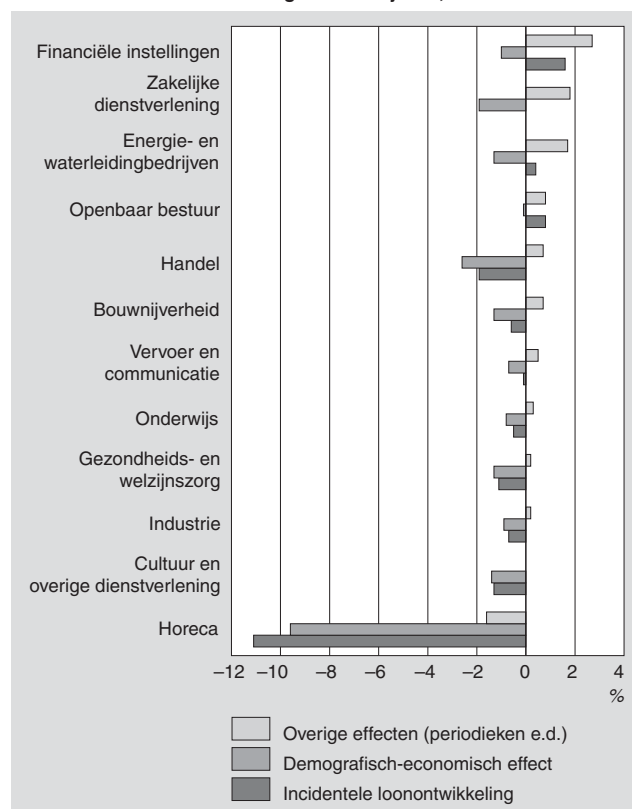

Merendeel bedrijfstakken had negatieve loonontwikkeling

In de meeste bedrijfstakken was er sprake van een negatieve incidentele loonontwikkeling. Dat komt vooral door het demografisch-economische effect. Deze component was in alle bedrijfstakken negatief doordat het aandeel voltijders afnam, terwijl het aandeel deeltijders en flexibele krachten steeg. Slechts vier bedrijfstakken hadden een positieve incidentele loonontwikkeling. De financiële instel-

lingen hadden met een stijging van 1,6 procent de hoogste incidentele loonontwikkeling in 2004. Verder kenden ook het openbaar bestuur, de energie- en waterleidingbedrijven en de zakelijke dienstverlening een positieve incidentele loonontwikkeling.

3. Incidentele loonontwikkeling naar bedrijfstak, 2004

Sterk negatief demografisch-economisch effect bij horeca

De horeca had de meest negatieve incidentele loonontwikkeling. Dat komt vooral door het zeer negatieve demografisch-economisch effect. Daarnaast was de horeca ook de enige bedrijfstak waar de overige effecten een negatief effect op de loonontwikkeling hadden.

In de horeca steeg het aandeel in de werkgelegenheid van flexibele banen met bijna 9 procent, terwijl het aandeel voltijders met ruim 5 procent afnam. Er waren in 2004 ruim 18,6 procent voltijdbanen minder dan in 2003. De horeca had van alle bedrijfstakken relatief de grootste stijging van het aantal flexibele banen en de grootste daling van het aantal voltijdbanen. Deze verschuiving leidde tot een demografisch-economisch effect van -9,6 procent.

De negatieve ontwikkeling van de overige effecten in de horeca is te wijten aan een forse daling van het aantal banen voor werknemers die anderhalf jaar of meer voor dezelfde werkgever hebben gewerkt. Werknemers die minder dan anderhalf jaar in dienst zijn hebben in het jaarsalaris nog geen volledig opgebouwde vakantie-uitkering ontvangen. De vakantie-uitkering is een belangrijk onderdeel van de bijzondere beloningen die een werknemer jaarlijks ontvangt.

Ook de zakelijke dienstverlening en de handel hadden sterk negatieve demografisch-economische effecten. In de zakelijke dienstverlening is het aantal flexibele banen met 2,5 procent gestegen, terwijl het aantal voltijdbanen met ongeveer hetzelfde percentage is afgenomen in 2004. Dit resulteerde in een demografisch-economisch effect van -1,9 procent.

In de handel zijn er, zowel relatief als absoluut, veel flexibele banen bijgekomen in 2004. Minder dan de helft van alle banen in de handel wordt nog ingevuld door voltijdwerknemers in 2004, terwijl een jaar eerder nog 51 procent van alle banen in de handel bezet werd door deze werknemers. Het demografisch-economisch effect in de handel was -2,6 procent.

Technische toelichting

Het begrip incidentele loonontwikkeling

Incidentele loonontwikkeling is het verschil tussen de ontwikkeling van de verdiende lonen en die van de lonen zoals overeengekomen in cao's en vergelijkbare collectieve regelingen. De incidentele loonontwikkeling is onder meer van belang voor het arbeidsvoorwaardenoverleg tussen werkgevers en werknemers en voor het toekennen van gelden voor het bekostigen van de lonen bij de overheid. De hoogte van de incidentele loonontwikkeling wordt onder andere beïnvloed door veranderingen in de samenstelling van de werknemerspopulatie, bevorderingen, individuele toeslagen en bijzondere beloningen. In de discussie over de beloning van werknemers en het daarvoor beschikbare budget wordt waarde gehecht aan de mate waarin verschillende componenten bijdragen aan de incidentele loonontwikkeling. In dit artikel is de incidentele loonontwikkeling gesplitst in de componenten demografisch-economisch effect en overige effecten. Een uitgebreid overzicht welke looncomponenten in verdiende lonen, cao-lonen en in de incidentele loonontwikkeling voorkomen, is te vinden in Zuidervijk (2004).

Demografisch-economisch effect

Een deel van de incidentele loonontwikkeling wordt bepaald door veranderingen in de samenstelling van de werknemerspopulatie. Hieronder vallen onder andere veranderingen in leeftijd, geslacht en dienstverband (voltijd, deeltijd, flexibel). Als bijvoorbeeld veel jongeren op de arbeidsmarkt instromen, zal dit de loonontwikkeling drukken. Jongeren verdienen gemiddeld namelijk minder dan ouderen. Ook een verschuiving van voltijdbanen naar deeltijdbanen zal de loonontwikkeling drukken, aangezien deeltijders gemiddeld een lager loon hebben dan voltijders. Het deel van de incidentele loonontwikkeling dat het gevolg is van dit soort populatieveranderingen wordt het demografisch-economisch effect genoemd.

Overige effecten

Het deel van de incidentele loonontwikkeling dat niet bepaald wordt door demografisch-economische effecten, wordt overige effecten genoemd. Hieronder vallen wijzigingen van het gemiddeld verdiend loon door bijvoorbeeld extra periodieken, individuele toeslagen en bijzondere beloningen. Maar ook andere factoren, zoals het tijdstip van betaling, of cao's die met terugwerkende kracht zijn afge-

sloten, komen tot uitdrukking in de overige effecten (zie hieronder). De overige effecten zijn doorgaans hoog bij krapte op de arbeidsmarkt en in een periode van hoogconjunctuur, omdat werkgevers dan geneigd zijn meer toeslagen en bijzondere beloningen aan werknemers te geven.

Berekening van de incidentele loonontwikkeling

De berekening van de incidentele loonontwikkeling loopt via indexcijfers. Eerst zijn tussen 2002 en 2003 de mutaties van verdiende lonen en cao-lonen afzonderlijk bepaald. Vervolgens is het verschil tussen deze mutaties bepaald. Tevens is het meetkundig gemiddelde van zeven opeenvolgende jaarovergangen (1996 tot en met 2002) berekend. De verdiende lonen zijn afkomstig uit de Enquête werkgelegenheid en lonen (EWL), de cao-lonen uit de statistiek Indexcijfers van cao-lonen.

Begrippenlijst

Verdiend jaarloon

Het verdiende jaarloon is het bruto loon sociale verzekeringen (BLSV), vermeerderd met de werknemerspremies voor pensioen en vut. Het jaarloon is inclusief spaarloon, loon uit overwerk en bijzondere beloningen. De bijzondere beloningen zijn de niet-regelmatig (niet maandelijks) betaalde beloningen die tot het BLSV behoren, zoals vakantiegeld, tantièmes, eindejaarsuitkeringen en winstuitkeringen. Ook toeslagen, provisies, gevarengeld, fooien en onkostenvergoedingen, maken deel uit van het jaarloon.

Cao-jaarloon

Het cao-jaarloon omvat het bruto loon voor normale arbeidstijd, inclusief alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen, en alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijks) beloningen, zoals vakantietoeslag of eindejaarsuitkering. Uitgesloten zijn dus toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoelage, of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen. Ook winstuitkeringen zitten niet in het cao-jaarloon omdat ze voorwaardelijk zijn.

Voltijdwerknemers

Voltijdwerknemers zijn werknemers met een volledige dagen weektaak, uitgezonderd uitzendkrachten, oproepkrachten, afroepkrachten en inval-krachten.

Literatuur

Peltzer, N.(2005), Cao-lonen 2004, de definitieve cijfers. Sociaal-economische trends, vierde kwartaal 2005, blz. 18–23.

Planting, F.J. (2001), De ontwikkeling van verdiende lonen in componenten, 1995–1999. Sociaal-economische maandstatistiek, september 2001, blz. 23–28.

Schulte Nordholt, E. (2001), Incidentele loonontwikkeling van werknemers, 1995–1999. Sociaal-economische maandstatistiek, juni 2001, blz. 23–29.

Zuiderwijk, M. (2004), Uitbreiding statistiek incidentele loonontwikkeling met jaarlonen. CBS-website, <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/arbeid/arbeidsmarkt/jaarlonen.htm>.

Zorgtaken en arbeidsparticipatie

Martijn Souren

Negen van de tien moeders en de helft van de vaders geeft aan op vaste doordeweekse dagen voor hun kinderen te zorgen. Vaders en moeders die meer uren zorgen, werken minder uren. Moeders die niet op vaste dagen zorgen, behoren net zo vaak tot de beroepsbevolking als moeders die dat wel doen. Vaders zonder vaste zorgdagen hebben vrijwel allemaal een volledige baan. Vaders die wel zorgen, werken minder vaak en minder uren. Vooral hoger opgeleiden werken dan relatief weinig uren en combineren vaker arbeid en zorgtaken.

Ruim 600 duizend mensen zorgen op het moment van ondervragen voor een zieke naaste. Tweederde hiervan is vrouw. De groep 50–54-jarigen telt de meeste personen die de zorg voor een naaste of een familielid op zich genomen hebben. Het gaat meestal om de zorg voor een ouder. Bij deze zorg voor ouders bestaat geen relatie met de arbeidsdeelname. Mannen die zorgen voor een naaste, zien dit niet als reden om niet te werken. Bij zorg voor een gezinslid is dat bij vrouwen wel het geval.

1. Inleiding

Het arbeidsmarktgedrag van mensen hangt samen met de zorgtaken die zij thuis op zich genomen hebben. Vaders en moeders maken bijvoorbeeld keuzes tussen werken en zorg voor kinderen of een combinatie daarvan. Dit heeft gevolgen voor de arbeidsdeelname. Er is al veel bekend over de relatie tussen de aanwezigheid van kinderen en de arbeidsparticipatie (o.a. Beckers en van der Valk, 2005). Daarbij is echter geen aandacht besteed aan de rol van daadwerkelijke zorg voor kinderen. In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre de zorg voor jonge kinderen samenhangt met de bruto arbeidsparticipatie en de arbeidsduur.

De uitkomsten in dit artikel zijn gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking (EBB). In deze enquête wordt aan personen van 25–49 jaar met kinderen jonger dan dertien jaar gevraagd of zij op vaste doordeweekse dagen voor de kinderen zorgen. Met die vraag is een maatstaf beschikbaar of mensen daadwerkelijk de zorg voor hun jonge kinderen op zich nemen. Ook aan de ouders met een ernstig ziek kind jonger dan dertien jaar is gevraagd of zij regelmatig zorgen. Aan degenen die bevestigend antwoorden, is vervolgens een schatting van het aantal zorguren per week gevraagd.

Behalve zorg voor kinderen van twaalf jaar en jonger kan het voorkomen dat mensen zorg verlenen aan zieke naasten, zoals een ouder, partner, ouder kind, familielid, vriend of een kind buiten het huishouden. Dit artikel gaat ook in op de relatie tussen het verlenen van dergelijke zorg en de bruto arbeidsparticipatie. Bij de zorg voor hulpbehoevende naasten zijn personen van 25–64 jaar in beschouwing genomen.

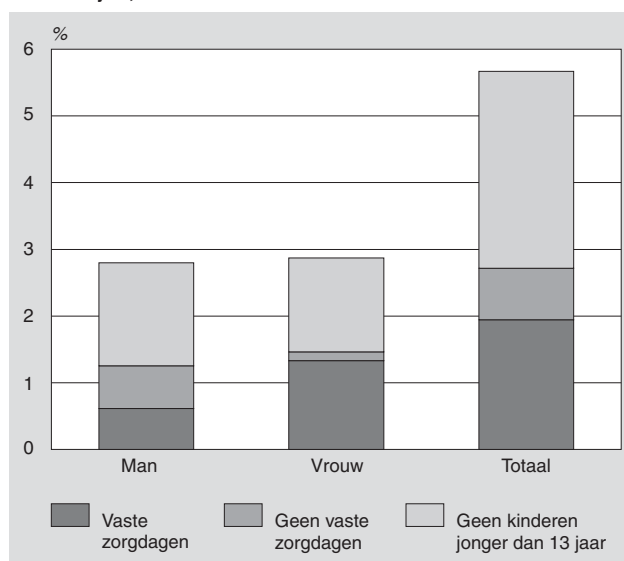
2. Zorg voor kinderen

2.1 Wie zorgt voor de kinderen?

In totaal zijn er bijna 2 miljoen vaders en moeders die op vaste doordeweekse dagen voor hun kinderen zorgen. Dit is meer dan 70 procent van de ouders met kinderen jonger dan twaalf jaar. De overige 30 procent kan ook zorgtaken op zich genomen hebben, maar heeft hiervoor geen vaste doordeweekse dagen.

Negen van de tien moeders hebben vaste dagen waarop ze de zorgtaken voor hun kinderen vervullen. Het gaat om meer dan 1,3 miljoen vrouwen tussen de 25 en 50 jaar. Ook de vaders nemen een deel van de zorg voor hun kinderen op zich. In totaal hebben meer dan 600 duizend mannen vaste zorgdagen. Dit is ongeveer de helft van de 25–49-jarige vaders met kinderen jonger dan twaalf jaar.

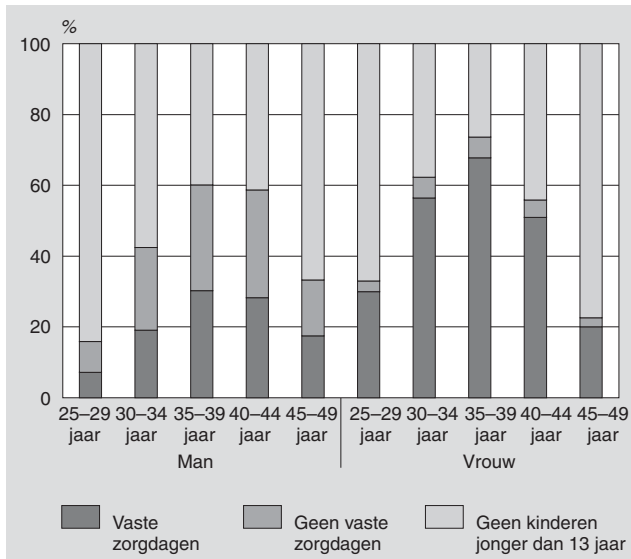
1. Vaste zorgdagen voor de kinderen, mannen en vrouwen van 25–49 jaar, 2005

Leeftijd hangt sterk samen met het hebben van jonge kinderen. Leeftijd is echter geen bepalende factor voor de keuze om te zorgen voor kinderen. Mannen en vrouwen van 35–44 jaar vormen de grootste groep met kinderen en daarom ook de grootste groep ouders met zorgtaken. Het aandeel mannen dat op vaste dagen zorgt voor de kinderen is echter niet afhankelijk van de leeftijd. Ongeveer de helft van de vaders zorgt op vaste doordeweekse dagen voor hun kinderen. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen tussen de 25 en 50 jaar. Bij de moeders is dit ongeveer 90 procent, ongeacht de leeftijd.

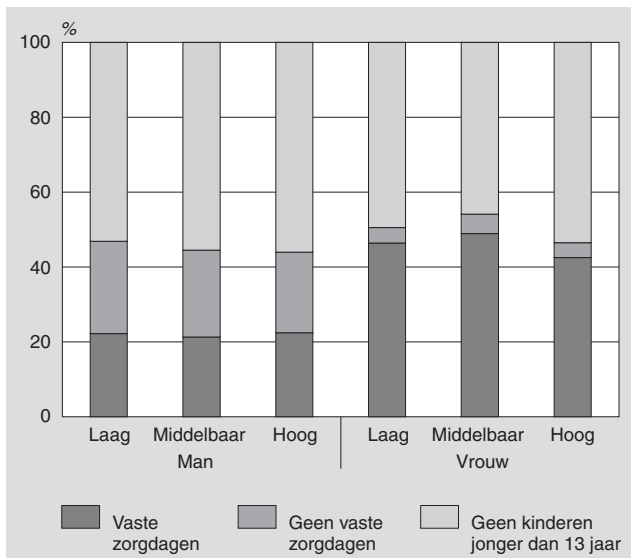
Het opleidingsniveau blijkt nauwelijks samen te hangen met al dan niet zorgen voor de kinderen. Het aandeel va-

2. Vaste zorgdagen voor de kinderen, mannen en vrouwen, naar leeftijd, 2005

ders met vaste zorgdagen is bij alle opleidingsniveaus ongeveer hetzelfde. Het aandeel ligt bij hoogopgeleide vaders iets hoger. Bij de vrouwen bestaan zelfs helemaal geen verschillen naar opleidingsniveau.

3. Vaste zorgdagen voor de kinderen, mannen en vrouwen, naar opleidingsniveau, 2005

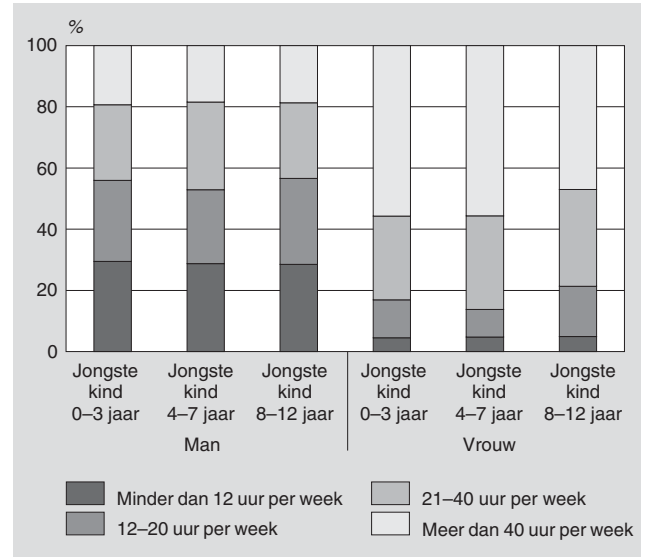
Tenslotte hangt ook de leeftijd van het jongste kind nauwelijks samen met het zorggedrag van vaders en moeders. Het aandeel dat op vaste doordeweekse dagen voor de kinderen zorgt, blijft ongeveer vijf van de tien voor de vaders en negen van de tien voor de moeders, ongeacht de leeftijd van het jongste kind.

2.2 Hoeveel uren worden aan zorgtaken voor kinderen besteed?

Vaders die ten minste één vaste dag voor hun kinderen zorgen, besteden op weekbasis minder tijd aan zorgtaken

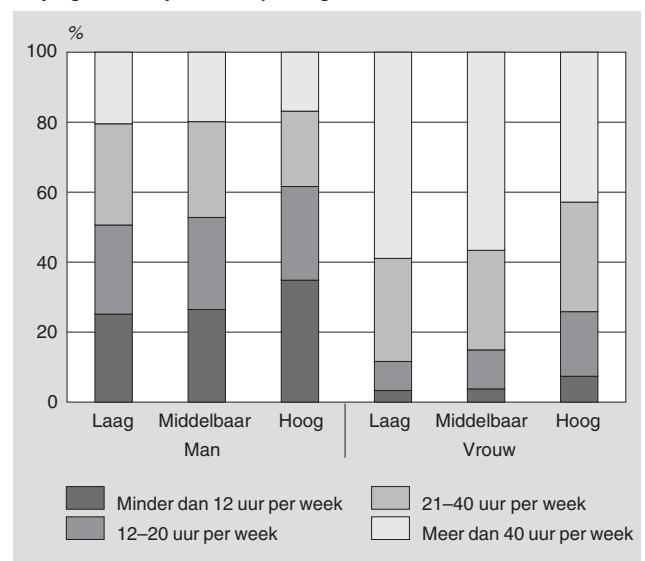
dan moeders met vaste zorgdagen. Ongeveer 30 procent van deze vaders zorgt namelijk minder dan twaalf uur per week. Moeders zorgen daarentegen in meer dan 95 procent van de gevallen twaalf uur of meer per week. Dit duidt erop dat moeders per week meer dagen voor de kinderen zorgen dan mannen. De hoeveelheid zorg in uren is verder nauwelijks afhankelijk van de leeftijd van het jongste kind.

4. Aantal zorguren voor de kinderen, vaders en moeders, naar leeftijd jongste kind, 2005

Het aantal uren dat aan zorg besteed wordt, houdt verband met het opleidingsniveau van de ouders. Zowel vaders als moeders met een hoger opleidingsniveau zorgen minder uren dan vaders en moeders met een lager of middelbaar opleidingsniveau. Van de hoogopgeleide vaders besteedt minder dan 40 procent meer dan twintig uur per week aan zorgtaken, tegenover bijna 50 procent van de lager en middelbaar opgeleide vaders. Ook de hoger opgeleide moeders zorgen minder uur per week dan lager opgeleide

5. Aantal zorguren voor de kinderen, vaders en moeders met kinderen jonger dan 13 jaar, naar opleidingsniveau, 2005

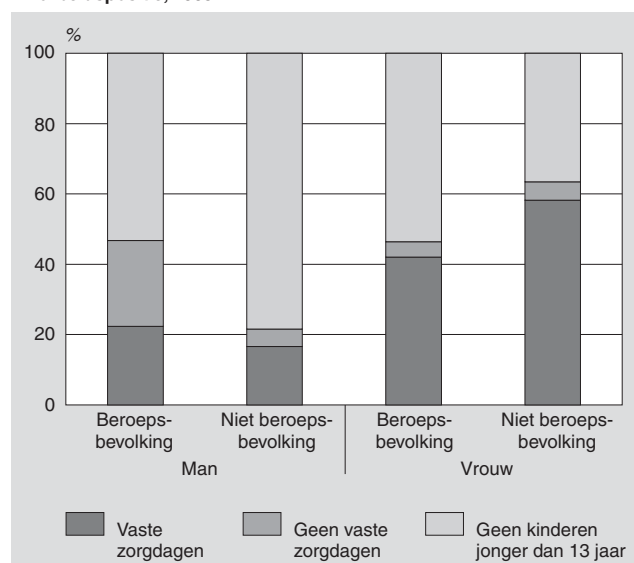

moeders. Dit hangt samen met de arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden.

2.3 Vaste zorgdagen en bruto arbeidsparticipatie

Het hebben van jonge kinderen hangt samen met de bruto arbeidsdeelname. Mannen van 25–49 jaar met kinderen jonger dan dertien jaar behoren relatief vaak tot de (werkzame of werkloze) beroepsbevolking en vrouwen met jonge kinderen behoren er relatief minder vaak toe. Bij mannen is ook de samenhang tussen vaste doordeweekse zorgdagen en arbeidsdeelname duidelijk zichtbaar. Bij de vaders die niet participeren op de arbeidsmarkt komen relatief veel vaders voor met vaste zorgdagen. Dit is echter zelden de voornaamste reden waarom zij niet werken of werk zoeken. De relatie tussen zorgtaken en arbeidsparticipatie is dus niet zonder meer eenduidig. De vaders die geen deel uit maken van de beroepsbevolking, kunnen namelijk juist ook daarom vaker kiezen om te gaan zorgen. Bij vrouwen bestaat geen duidelijke samenhang tussen vaste zorgdagen en arbeidsdeelname. Voor hen is zorg voor het gezin wel vaak de voornaamste reden om niet te werken. Het aandeel dat op vaste dagen de zorg voor de kinderen heeft, is desondanks voor participerende en niet participerende moeders even hoog.

6. Vaste zorgdagen voor de kinderen, mannen en vrouwen, naar arbeidspositie, 2005

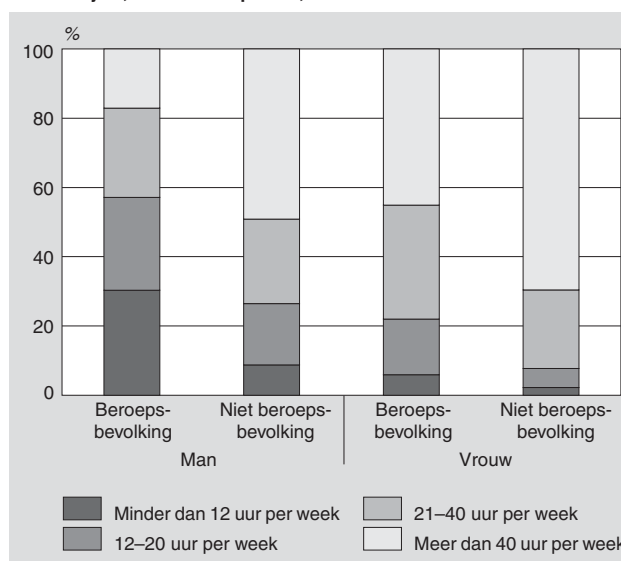

Vaders die geen vaste zorgdagen hebben behoren bijna altijd tot de beroepsbevolking. Voor moeders heeft het wel of niet hebben van vaste zorgdagen geen verband met de bruto arbeidsparticipatie. De moeders die expliciet aangeven niet op vaste doordeweekse dagen te zorgen, doen dit blijkbaar niet om betaald te kunnen werken voor twaalf uur of meer.

Zowel vaders als moeders werken minder vaak als zij aangeven meer uren te zorgen voor hun kinderen. Vooral vaders die meer dan veertig uur zorgen en moeders die meer dan twintig uur zorgen, behoren minder vaak tot de beroepsbevolking. Er lijkt dus sprake van een wisselwer-

king tussen het aantal uren zorgen en participeren op de arbeidsmarkt. Ook hier kunnen de vaders en moeders die niet participeren juist meer tijd hebben en daarom ook vaker kiezen om meer uren aan zorgtaken te besteden.

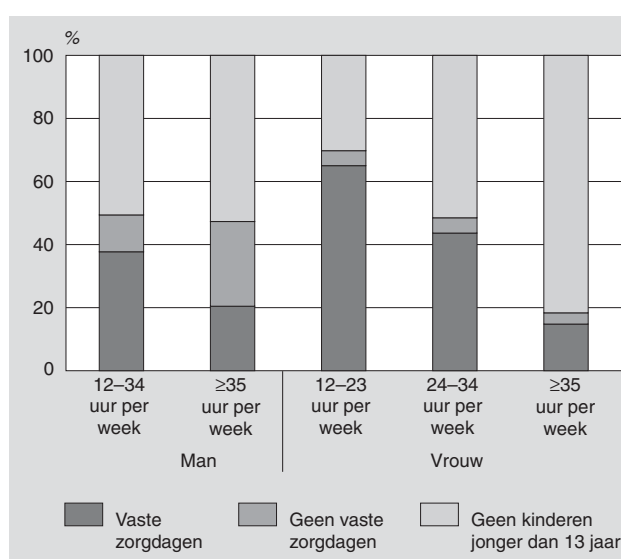
7. Aantal zorguren voor de kinderen, vaders en moeders met kinderen tot 13 jaar, naar arbeidspositie, 2005

2.4 De arbeidsduur van zorgende en werkende mannen en vrouwen

Zorgen voor jonge kinderen hangt duidelijk samen met de arbeidsduur. Vaders die in deeltijd werken, zorgen relatief vaker voor hun kinderen dan vaders die voltijd werken. Ongeveer vier van de vijf vaders met een deeltijdbaan zorgen op vaste doordeweekse dagen voor hun kinderen, tegen ruim twee van de vijf met een voltijdbaan. Het aantal mannen met een deeltijdbaan van 12–34 uur per week is echter vrij klein. Het overgrote deel van de vaders met vaste zorgdagen werkt meer dan 34 uur per week.

8. Vaste zorgdagen voor kinderen, mannen en vrouwen, naar arbeidsduur, 2005

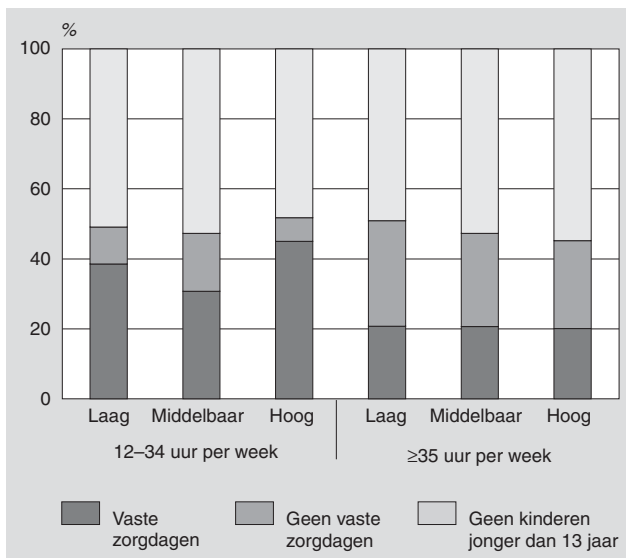

Ook werkende moeders met vaste zorgdagen zijn sterker vertegenwoordigd in deeltijdbanen dan in voltijdbanen. Al of niet vaste zorgdagen hebben is echter niet van invloed op de verdeling naar arbeidsduur van de banen van moeders. Het merendeel van de moeders werkt ongeacht de zorgtaken in deeltijd. Bovendien werken zij dan ook nog relatief vaak in een deeltijdbaan van hooguit drie dagen per week.

Het aandeel werkende vaders dat vaste zorgdagen heeft is groter bij de hoger opgeleiden dan bij de lager of middelbaar opgeleiden. Dit is vooral zichtbaar in de deeltijdbanen, waar een groot deel van de hoger opgeleide vaders vaste zorgdagen heeft. Er zijn echter relatief weinig lager of middelbaar opgeleide vaders die op vaste doordeweekse dagen zorg verlenen en in deeltijd werken. Hoger opgeleiden kunnen zich waarschijnlijk ook vaker een deeltijdbaan veroorloven om dan op vaste doordeweekse dagen te kunnen zorgen voor hun kinderen.

De verschillen bij mannen met voltijdbanen zijn iets kleiner, maar ook hier is het aandeel hoogopgeleide vaders met vaste zorgdagen groter dan bij de lager of middelbaar opgeleide vaders. Hoger opgeleide vaders combineren dus relatief vaak arbeid met zorgtaken. Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat lager of middelbaar opgeleiden minder vaak een baan hebben. Deze groep vaders combineert dus minder vaak arbeid met zorgtaken en hierdoor kunnen zij ook meer uren zorgen voor de kinderen.

9. Vaste zorgdagen voor de kinderen, mannen, naar arbeidsduur en opleidingsniveau, 2005

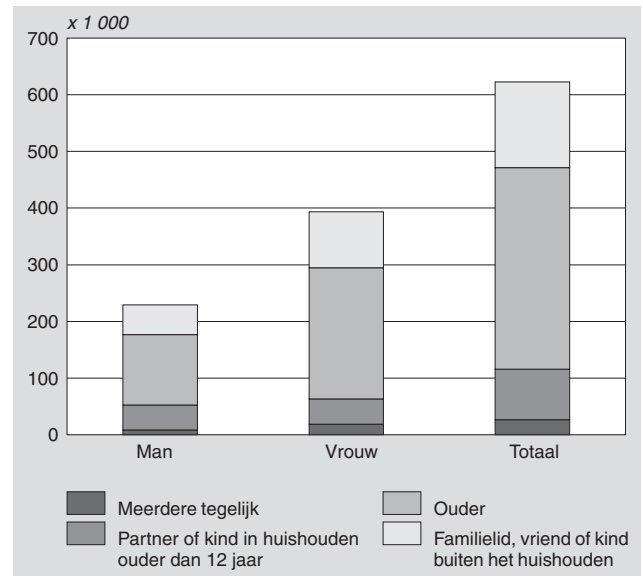
3. Zorg voor naasten

3.1 Wie zorgt voor zieke naasten?

Naast de zorg voor de eigen kinderen, kan er ook zorg verleend worden aan een ernstig zieke of hulpbehoevende naaste. Het gaat dan vaak om een van de ouders, maar soms ook om de partner, een ouder kind, familielid of vriend of ander kind buiten het huishouden. Deze vorm van

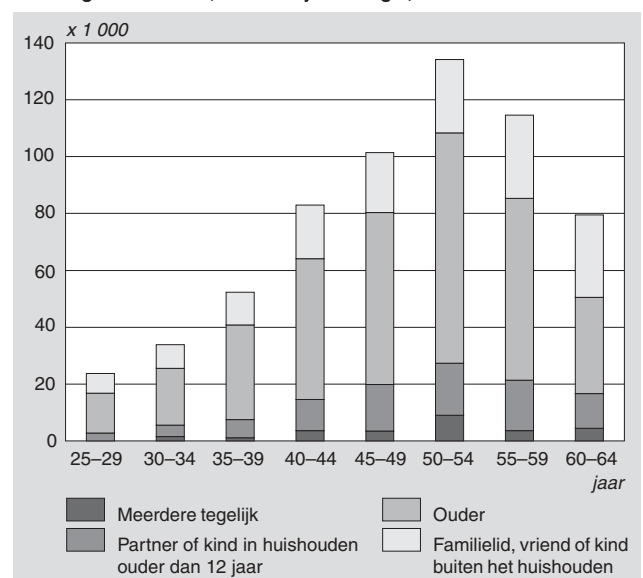
zorg speelt nauwelijks een rol bij jongeren. Daarom is de analyse beperkt tot mensen met de leeftijd van 25-64 jaar. In totaal zijn er ruim 600 duizend mensen die op het moment van ondervragen dergelijke zorg verleenden. Dit is bijna 6 procent van de bevolking in deze leeftijdsklasse. Ruim eenderde daarvan is man. Vrouwen nemen dus vaker dergelijke zorgtaken op zich.

10. Zorg voor naasten, mannen en vrouwen van 25-64 jaar, 2005

Van de ongeveer 400 duizend vrouwen en 225 duizend mannen zorgden de meesten voor een ernstig zieke of hulpbehoevende ouder. Mannen en vrouwen zorgen in minder dan 5 procent van de gevallen voor meerdere zieken of hulpbehoevenden tegelijk. Er zijn nauwelijks verschillen naar zorgvragers tussen mannen en vrouwen. Het aantal verzorgers neemt toe met de leeftijd van de verzorgers en is het hoogste in de leeftijdsgroep 50-54 jaar. Naarmate de verzorger een hogere leeftijd heeft, is het aandeel dat voor een van de ouders zorgt logischerwijs la-

11. Zorg voor naasten, naar leeftijd verzorger, 2005

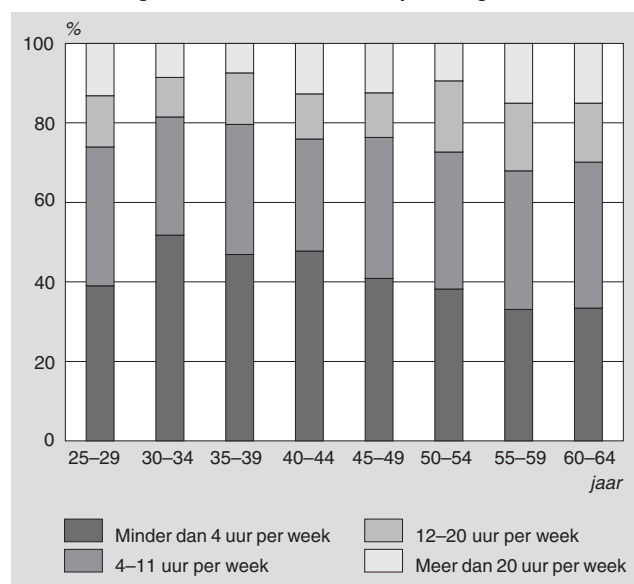

ger en is ook het totale aantal verzorgers weer lager. Bij een hogere leeftijd zijn er dan ook relatief veel mannen en vrouwen die voor kinderen buiten het huishouden, familieleden of vrienden zorgen.

3.2 Hoeveel uren worden aan zorgtaken besteed?

Mannen en vrouwen van 45 jaar of ouder zorgen meer uren dan de jongere generaties. Het aantal verzorgers dat meer dan vier uur zorgt, is bij deze hogere leeftijd relatief groot. Dit hangt samen met de arbeidsmarktpositie van ouderen; zij hebben naar verhouding minder vaak betaald werk.

12. Aantal zorguren voor naasten, naar leeftijd verzorger, 2005

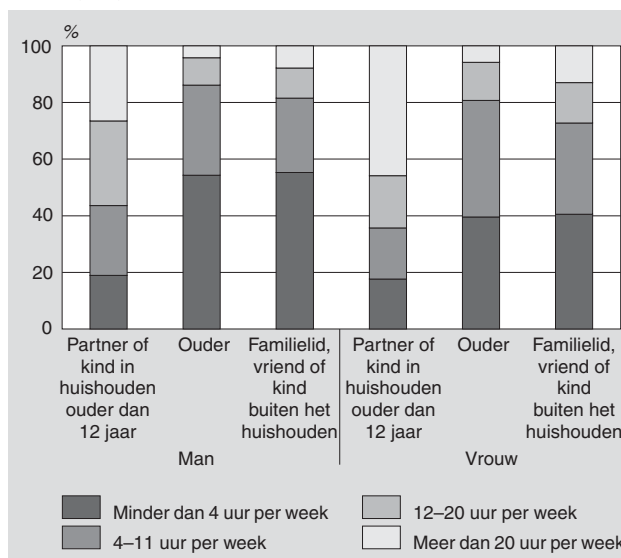

Het aantal uren dat besteed wordt aan de zorg voor een partner (of een kind in het huishouden ouder dan twaalf jaar) is veel hoger dan bij de andere categorieën. Ruim 25 procent van de mannen en zelfs iets meer dan 45 procent van de vrouwen zorgt dan meer dan twintig uur per week. Deze naasten staan het dichtst bij de verzorger en vergen daarom ook meer zorguren. De zorg voor een van de ouders neemt daarentegen bij zowel mannen als vrouwen in ongeveer een op de vijf gevallen meer dan twintig uur per week in beslag. De zorg voor ouders wordt dus wel vaker verleend, maar met wat minder uur.

3.3 Zorg voor naasten en bruto arbeidsparticipatie

Mannen en vrouwen die zorg verlenen aan een ouder behoren relatief vaak tot de beroepsbevolking. Mannen en vooral vrouwen die voor een andere naaste zorgen, behoren in verhouding vaak niet tot de beroepsbevolking. In hoeverre de bruto arbeidsdeelname ook daadwerkelijk samenhangt met deze zorgtaken, kan blijken uit de voornaamste redenen waarom men niet wil of kan werken. De mannen die niet tot de beroepsbevolking behoren, geven nooit aan dat dit is vanwege de zorg voor een naaste. Een

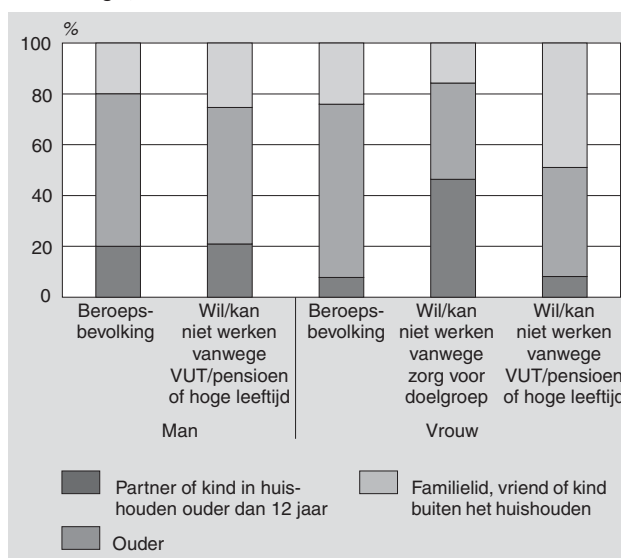
13. Aantal zorguren voor naasten, mannen en vrouwen, naar zorgvrager, 2005

klein deel van de niet participerende mannen zijn gepensioneerd of vervroegd uitgetreden. Deze mannen kunnen daarom in staat zijn om te zorgen voor een zieke naaste. Zij zorgen dan ook relatief veel uren.

Vrouwen die niet actief zijn op de arbeidsmarkt, doen dit voor een deel omdat ze zorg verlenen aan een zieke of hulpbehoevende naaste. Dit geldt vooral voor vrouwen die voor een partner of ouder kind in het huishouden zorgen. Zij behoren relatief weinig tot de beroepsbevolking en zien vaak af van werken vanwege deze zorgtaken. Deze samenhang is te verklaren uit het feit dat het aantal zorguren voor een partner of ouder kind hoog is. Ook kunnen deze vrouwen net als de mannen al gepensioneerd of vervroegd uitgetreden zijn. Deze groep uitgetreden oudere vrouwen is minder groot dan bij de mannen, maar zij zorgen relatief vaak voor familieleden, vrienden of kinderen buiten het huishouden.

14. Zorg voor naasten, mannen en vrouwen, naar arbeidspositie verzorger, 2005

4. Technische Toelichting

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. De gegevens in dit artikel zijn voor het merendeel afkomstig uit de module arbeid en zorg, die in 2005 voor de eerste keer is opgenomen in de EBB op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Aan personen van 25–49 jaar met kinderen jonger dan dertien jaar is gevraagd of zij op vaste doordeweekse dagen voor hun kinderen zorgen. Als dit het geval is, volgt een vraag naar het aantal uren zorg per week. Aan degenen die aangegeven hebben het afgelopen jaar gezorgd te hebben voor een ernstig ziek of hulpbehoevend kind, is gevraagd of zij op moment van ondervragen regelmatig zorgen. Deze laatste groep is opgenomen in de uitkomsten over ouders met vaste zorgdagen.

De zorg voor naasten is gemeten met een vraag aan personen van 25–64 jaar. Dit betreft langdurige zorg voor een ernstig zieke of hulpbehoevende. Eerst werd gevraagd of men deze zorg op het moment van ondervragen verleende, en zo ja, hoeveel uren men er gemiddeld aan besteedde.

5. Begrippen

Arbeidsduur

Het aantal uren dat een persoon in een normale of gemiddelde werkweek werkt.

Kleine deeltijdbaan: persoon werkt 12–23 uur per week.

Grote deeltijdbaan: persoon werkt 24–34 uur per week.

Voltijdbaan: persoon werkt 35 uur per week of meer.

Beroepsbevolking Definitie CCS1991

Volgens deze definitie worden tot de beroepsbevolking gerekend:

- personen die ten minste twaalf uur per week werken, of
- personen die werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
- personen die verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Van de beroepsbevolking worden personen die ten minste twaalf uur per week werken tot de werkzame beroepsbevolking gerekend en degenen die niet of minder dan twaalf uur per week werken tot de werkloze beroepsbevolking.

Bruto arbeidsparticipatie

Beroepsbevolking in procenten van de bevolking.

Leeftijd

Bij de indeling naar leeftijd is uitgegaan van de leeftijd op de enquêtedatum.

Zorg voor kinderen

Bestaat uit zorg op vaste doordeweekse dagen die alleen van toepassing is op niet-zieke kinderen jonger dan dertien jaar binnen het huishouden of zorg voor een langdurig ernstig ziek of hulpbehoevend kind jonger dan dertien jaar binnen het huishouden. Het overgrote merendeel van de zorg voor eigen kinderen bestaat echter uit zorg op vaste doordeweekse dagen voor niet-zieke kinderen.

Zorg voor naasten

Bestaat uit zorg voor een ernstig zieke of hulpbehoevende ouder, partner, familielid, vriend of een kind in het huishouden ouder dan twaalf jaar of buiten het huishouden jonger dan vijftien jaar.

Literatuur

Beckers, I. en Valk, J. van der (2005) *Ouders op de arbeidsmarkt*. Sociaal-economische Trends, CBS, 2^e kwartaal 2005, pp. 18–22.

Tabel 1
Vaste zorgdagen voor de kinderen, arbeidspositie en arbeidsduur van 25–49-jarige mannen, naar opleidingsniveau en herkomst, 2005

		Arbeidspositie		Arbeidsduur	
		Beroepsbevolking	Niet Beroepsbevolking	12–34 u/wk	≥ 35 u/wk
		%			
Laag	vaste zorgdagen	22,5	20,5	38,5	20,7
	geen vaste zorgdagen	27,0	7,0	10,6	30,1
	geen jonge kinderen	50,5	72,5	50,9	49,1
Middelbaar	vaste zorgdagen	21,8	14,7	30,8	20,7
	een vaste zorgdagen	24,9	3,7	16,6	26,6
	geen jonge kinderen	53,2	81,6	52,7	52,7
Hoog	vaste zorgdagen	22,8	14,0	45,0	20,1
	een vaste zorgdagen	22,2	4,4	6,8	25,1
	geen jonge kinderen	54,9	81,6	48,2	54,9
autochtoon	vaste zorgdagen	22,7	15,2	41,5	20,6
	een vaste zorgdagen	24,3	3,4	9,3	26,6
	geen jonge kinderen	53,0	81,4	49,2	52,8
westerse allochtoon	vaste zorgdagen	18,9	5,4	19,3	19,1
	een vaste zorgdagen	21,5	4,4	5,6	25,6
	geen jonge kinderen	59,6	90,2	75,1	55,3
niet-westerse allochtoon	vaste zorgdagen	22,2	25,4	24,7	20,7
	een vaste zorgdagen	28,0	8,7	36,2	30,1
	geen jonge kinderen	49,8	65,9	39,1	49,3

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De *beroepsbevolking* is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De *niet-beroepsbevolking* is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten, mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Cao-lonen (incl. bijzondere beloning)

Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdswerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen
- alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet-maandelijkse) beloningen, zoals de vakantietoeslag of de eindejaarsuitkering.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoeslag of een toeslag voor ploegdienst, en individuele loonstijgingen.

Consumentenprijsindex (CPI)

De CPI geeft de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen voor consumptie. De CPI is een belangrijke maatstaf voor de inflatie en wordt veel gebruikt door het bedrijfsleven en de overheid, onder andere bij loononderhandelingen, de indexering van huren en lijfrenten en voor de aanpassing van belastingtabellen. De inflatie wordt gemeten als de procentuele stijging van de CPI in een bepaalde periode ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar.

Consumptieve bestedingen van huishoudens

Consumptieve bestedingen van huishoudens zijn alle uitgaven aan goederen en diensten die ingezet worden door huishoudens zelf voor hun rekening nemen ter bevrediging van individuele behoeften of wensen, in Nederland of in het buitenland.

Dynamische koopkrachtverandering

De ontwikkeling van het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling.

Economische activiteit

De verzameling van werkzaamheden, gericht op de productie van goederen en diensten. Het gaat hierbij niet alleen om activiteiten van het bedrijfsleven, maar ook om activiteiten van niet op winst gerichte instellingen en de overheid.

(Zie ook *Standaard bedrijfsindeling*)

Maandloon

Het regelmatig betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemers-premies voor pensioen en vut.

Minimumloners

Werknemers die maximaal het voor zijn of haar leeftijd geldende wettelijke minimumloon verdienen. Voor werknemers die geen voltijd baan hebben, wordt een vergelijking gemaakt met een naar evenredigheid van hun wekelijkse arbeidsduur aangepast minimumloon.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen). Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

(Zie ook *Economische activiteit*)

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan vooral uit banktegoeden, effecten, onroerend goed en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. De eigen woning en overige onroerende zaken zijn gewaardeerd op de marktwaarde.

Volumemutaties consumptie

Volumemutaties consumptie geven de voor prijsveranderingen gecorrigeerde ontwikkeling van consumptieve bestedingen van huishoudens weer.

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezetenen en niet-ingezetenen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

Werkloze en werkzame beroepsbevolking

De *werkzame beroepsbevolking* bestaat uit mensen die in Nederland wonen en werk hebben van twaalf uur of meer per week.

De *werkloze beroepsbevolking* bestaat uit in Nederland wonende mensen die actief zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Werkzame personen

Alle mensen die betaald werk verrichten, ook al is het maar één of enkele uren per week.

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen ¹⁾

Allochtonen

Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1 ^e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Turkse werknemers niet minder betaald	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4 ^e kw. 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3 ^e kw. 2006

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland, 2001	apr. 2003
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4 ^e kw. 2005

Arbeidsomstandigheden

Arbeidsomstandigheden in kleine, middelgrote en grote bedrijven	jan. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	juli 2003
Chemische en biologische belasting op het werk	sep. 2003
Psychische werkbelasting en gezondheidsklachten	okt. 2003
Bedrijfsongevallen	aug. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	3 ^e kw. 2004
Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3 ^e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4 ^e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2 ^e kw. 2006

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Arbeidsdeelname van paren	febr. 2003
Maandelijkse geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Staan werklozen ingeschreven als niet-werkende werkzoekenden?	okt. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2 ^e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2 ^e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de verdere opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Overwerken in Nederland	3 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4 ^e kw. 2005

Inkomen

Inkomen van AOW'ers, 2000	febr. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004

Equivalentiefactoren 1995–2000: methode en belangrijkste uitkomsten	3 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittrekking	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3 ^e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001–2004	2 ^e kw. 2006
Lonen	
Arbeidskosten in 2000	jan. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Cao-lonen 2002, de definitieve gegevens	apr. 2003
De statistiek Indexcijfers van cao-lonen; methodebeschrijving reeks 2000=100	juli 2003
Incidentele loonontwikkeling	aug. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1 ^e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3 ^e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002	2 ^e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3 ^e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3 ^e kw. 2006
Onderwijs	
Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Economie en techniek meest lonende studies	1 ^e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2 ^e kw. 2004
Het niet bekostigde onderwijs	3 ^e kw. 2005
Instream en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4 ^e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1 ^e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3 ^e kw. 2006
Ouderschapsverlof	
Ouderschapsverlof	1 ^e kw. 2006
Regionaal	
Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland	febr. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1 ^e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1 ^e kw. 2006
Sociaal-economische dynamiek	
Stromen op de arbeidsmarkt, april–oktober 1999	dec. 2002
Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2 ^e kw. 2004
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2 ^e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2 ^e kw. 2006
Sociale zekerheid	
Gemiddelde looptijd werkloosheidsuitkeringen nog geen jaar	jan. 2003
Wie komen in de WAO?	jan. 2003
Geconstateerde bijstandsfraude completer in beeld	apr. 2003
Wie komen in de WAO? (verbeterde uitkomsten)	mei 2003
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen 1987–2003	4 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittrekking	1 ^e kw. 2005

Achterblijvers in de bijstand	1 ^e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4 ^e kw. 2005
Een nieuwe start, of niet?	1 ^e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2 ^e kw. 2006
AOW-aanspraken: De consequenties van een opbouwverzekering	2 ^e kw. 2006
Vakbonden en werkstakingen	
Organisatiegraad van werknemers, 2001	mrt. 2003
Werkstakingen 1900–2004	1 ^e kw. 2006
Vacatures	
Constante afname aantal vacatures	jan. 2003
Lichte toename vacatures in vierde kwartaal	apr. 2003
Aantal vacatures blijft dalen	juli 2003
Aantal vacatures licht gedaald	okt. 2003
Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1 ^e kw. 2004
Groei vacatures herstelt in 2004	3 ^e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2 ^e kw. 2006
Werkgelegenheid	
Relatie tussen banen, werkzame personen en werkzame beroepsbevolking	apr. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Maandelijks geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Tijdelijke en langdurige banen, 2000	sep. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1 ^e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de verdere opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgebied: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Turkse werknemers niet minder betaald	1 ^e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2 ^e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1 ^e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2006
Woon-werkverkeer	
Carpoolen in het woon-werkverkeer	okt. 2003
Woon-werkverkeer	4 ^e kw. 2004
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4 ^e kw. 2005
Zorg en arbeid	
Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3 ^e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3 ^e kw. 2006

¹⁾ De in 2003 verschenen artikelen hebben betrekking op de Sociaal-economische maandstatistiek van het CBS.

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer dertig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en

begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaal-economische informatie?

De themapagina's zijn te vinden door linksboven op de homepage van het CBS (www.cbs.nl) met de muis te klikken op 'Thema's'. U krijgt nu een overzicht van alle themapagina's en dossiers (*figuur 1*). Onder het kopje 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid' zijn de titels van de drie sociaal-economische themapagina's te vinden:

- Arbeidsmarkt
- Inkomen, bestedingen en vermogen
- Sociale zekerheid

Ter illustratie is in *figuur 2* de themapagina 'Arbeidsmarkt' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u een overzicht van de meest recente persberichten en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

The screenshot shows the CBS website interface. At the top, there is a navigation bar with links for Home, Thema's, Cijfers, Publicaties, Methoden, Informatie voor, and Over het CBS. Below this, a large menu titled 'Thema's' is displayed. The 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid' category is highlighted in light blue. Under this category, several sub-topics are listed, including 'Arbeidsmarkt', 'Inkomen, bestedingen en vermogen', and 'Sociale zekerheid'. To the right of the main menu, there are additional sections for 'Overheid, politiek en bestuur', 'Milieu, natuur en ruimte', 'Nederland regionaal', and 'Dossiers'. At the bottom of the page, there is a footer with copyright information and contact details.

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes in de linkerkolom kunt u deze tabel opslaan, printen, of de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaal-economische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan kunt u onderaan de pagina op 'Archief' klikken en krijgt u een lijst van de beschikbare jaren te zien. De rubriek 'Publicaties' bevat bij het thema arbeidsmarkt als extra een vierde onderdeel, 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht', dat in grafieken een beknopt overzicht geeft van de situatie op de arbeidsmarkt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine.

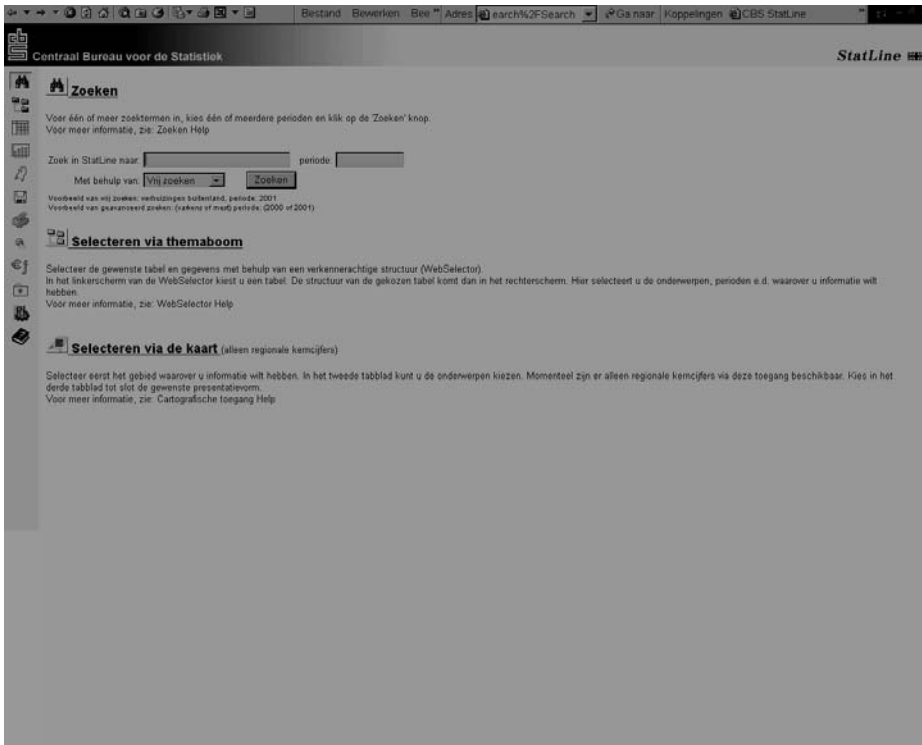
Hoe vindt u sociaal-economische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaal-economische onderwerpen te vinden. Eén manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U krijgt dan de keuze om te zoeken op trefwoord, via de themaboom of via een kaart van Nederland. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

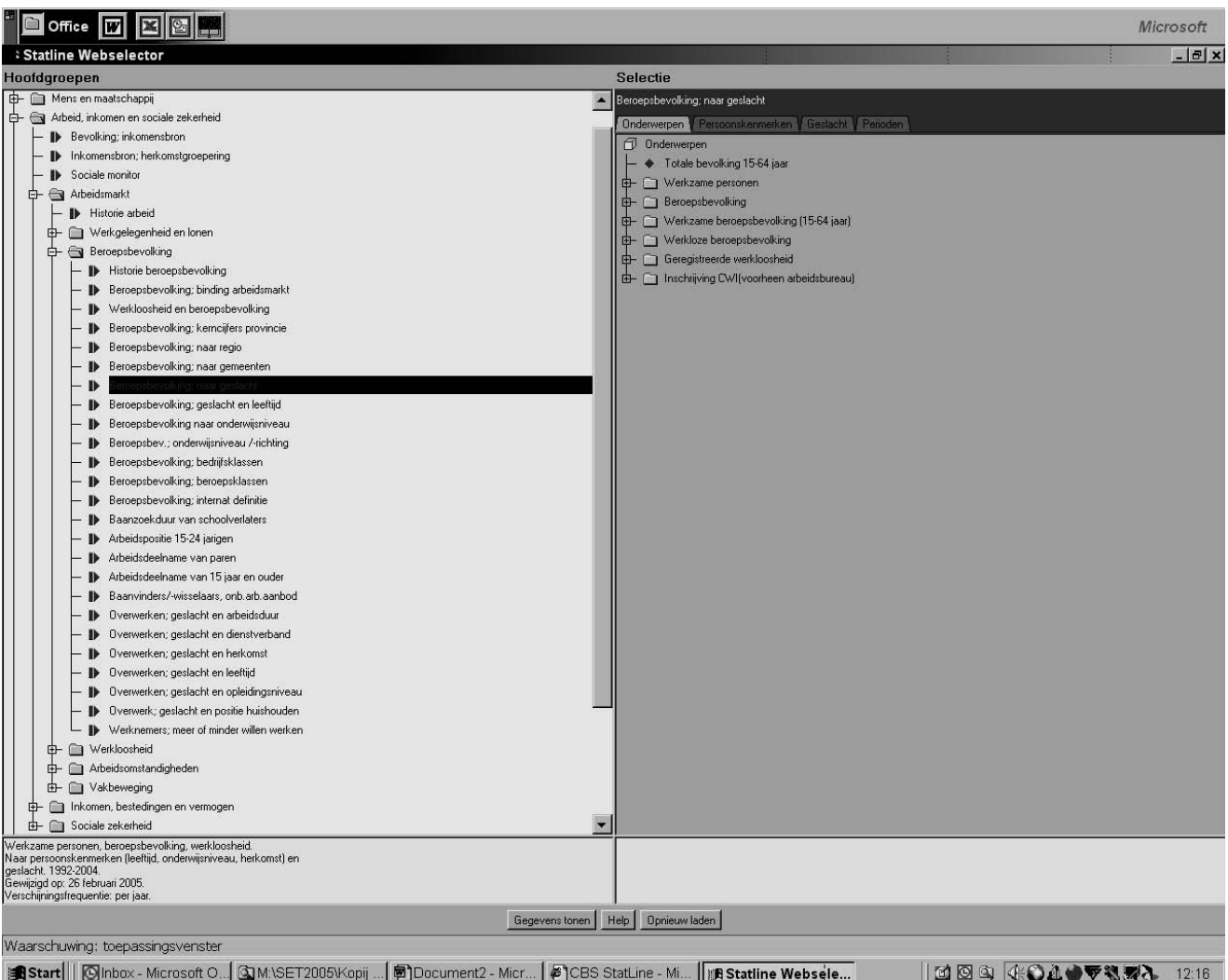
Figuur 2

The screenshot shows the CBS website interface. At the top, there is a navigation bar with 'Home', 'Thema's', 'Cijfers', 'Publicaties', 'Methoden', 'Informatie voor', and 'Over het CBS'. Below this, the main content area is titled 'Arbeidsmarkt' and contains a list of news items. The items are dated and include titles such as 'Banenverlies tot staan gekomen', 'Werkloosheid licht gedaald', and 'Aantal vacatures niet verder gestegen'. On the right side, there is a sidebar with a search bar, 'Paginaopties', 'Snelkoppelingen', and 'Dossiers'.

Figuur 3

Figuur 4

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoeken' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'selecteren via themaboom', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. U kunt dan snel gegevens vinden over sociaal-economische onderwerpen als u klikt op 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid'. Door op het 'plusje' voor een geel mapje te klikken, krijgt u de onderliggende thema's of tabellen te zien. De StatLine-tabellen zijn te herkennen aan het blauwe pijltje voor de titel.

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking naar geslacht' aangeklikt. In de linkerhelft van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. De rechterhelft laat van de inhoud van de tabel zien welke onderwerpen beschikbaar zijn. Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'Gegevens tonen' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of opslaan op schijf. Meer informatie over de mogelijkheden van StatLine kunt u vinden door in de linkerkolom onderaan op het boek-icoontje te klikken.

Welke sociaal-economische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaal-economische onderwerpen. De meeste vindt u onder de kop 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid'. Over arbeid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures en vakbeweging. Onder inkomen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen. Onder sociale zekerheid staan tabellen over arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie', en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Nieuwe cijfers

De bestaande tabellen (ongeveer 1100 stuks) ondergaan regelmatig een update. Op de homepage van het CBS vindt u onder 'Cijfers/Recente cijfers' een overzicht van StatLine-tabellen die nieuw verschenen zijn en die een update hebben ondergaan.

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaal-economisch terrein

Armoedemonitor 2005

De Armoedemonitor 2005 bevat de meest actuele gegevens over armoede in Nederland. De gegevens zijn verzameld en geanalyseerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De omvang en ontwikkeling van armoede worden in beeld gebracht op basis van de inkomenshoogte, de armoededuur, bezittingen en schulden, het eigen oordeel over de financiële situatie en de vaste lasten.

Uitgebreid aan de orde komen ook de schuldenproblematiek, de inkomenspositie van allochtonen, en de verdeling van armoede over het land. Tenslotte worden er drie bijzondere thema's behandeld: armoede en sociale uitsluiting onder 55-plussers; de armoedeval; en de factoren die armoede veroorzaken.

Tweejaarlijks. ISBN 90-377-0206-6. Prijs € 19,50

Verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Jaarboek Onderwijs in cijfers 2005

Dit is de achtste editie van het *Jaarboek onderwijs in cijfers*. De publicatie bestaat uit een artikelen- en tabellen-deel. Het boek is bedoeld als naslagwerk voor iedereen die beroepshalve of anderszins geïnteresseerd is in het onderwijs in Nederland. Naast de vaste informatie over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven wordt in iedere editie een aantal thema's speciaal belicht. Een van die thema's is dit jaar het mbo. Het mbo levert grote aantallen schoolverlaters af voor de arbeidsmarkt. Verder komen aan bod het onderwijsniveau van de Nederlandse bevolking, de deelname aan het voortgezet onderwijs naar herkomstgroepering, de schoolkleur in het voortgezet onderwijs, het studierendement van brugklassers, post-initieel onderwijs en universitair onderzoek.

Jaarlijks. ISBN: 90-357-3046-1. Prijs: € 30,50 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarrapport Integratie 2005

Het *Jaarrapport Integratie 2005* beschrijft de positie van etnische minderheden in Nederland en de ontwikkelingen die hierin de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden. In totaal komen tien onderwerpen aan bod, die nauw aansluiten op de beleidsprioriteiten van het kabinet. Het jaarrapport geeft op hoofdlijnen de meest actuele stand van zaken op verzoek van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie.

De publicatie is een gezamenlijk product van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC). Ze vervangt de CBS-publicatie *Allochtonen in Nederland* en enkele andere periodieke publicaties over minderheden, namelijk de *Rapportage Minderheden* van het SCP en de *Integratiemonitor* van het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek.

Jaarlijks. ISBN: 90 377 0237 6, prijs: € 19,90

De publicatie is verkrijgbaar bij de boekhandel of te bestellen bij het SCP.

De Nederlandse economie 2004

Dagelijks staan in de media berichten met cijfers en feiten over onze economie. Het ontdekken van de samenhang en het totaalplaatje wordt echter maar al te vaak aan de lezer of kijker zelf overgelaten. *De Nederlandse economie 2004* van het Centraal Bureau voor de Statistiek is een onmisbare gids voor iedereen die de voortdurende informatiestroom goed wil volgen.

Jaarlijks, 236 blz., € 15,30. ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Gemeente Op Maat 2004

Gemeente Op Maat 2004 bevat per gemeente een statistisch overzicht. Nieuw in de editie 2004 zijn gegevens over de lokalisering van de gemeente, actuele informatie over wijken en buurten en een uitgebreide begrippenlijst.

Gemeente Op Maat is vanaf editie 2004 alleen nog beschikbaar in pdf-formaat. Papieren exemplaren van *Gemeente Op Maat 2004* zijn dus niet te bestellen. De gemiddelde bestandsomvang van een *Gemeente Op Maat* is ongeveer 2,3 Mb. De voorgaande edities 1999 en 2002 zijn eveneens beschikbaar in pdf-formaat.

Meer regionale gegevens kunt u vinden in de databank StatLine. Hier staan ook cijfers die zijn verschenen na het uitkomen van de meest recente *Gemeente Op Maat*.

Emancipatiemonitor 2004

De *Emancipatiemonitor 2004* biedt een overzicht van ontwikkelingen en de stand van zaken van het emancipatieproces op de volgende terreinen: onderwijs, betaalde arbeid, arbeid en zorg, inkomen, geweld tegen vrouwen, en politieke en maatschappelijke besluitvorming. De *Emancipatiemonitor* is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS.

Eenmaal in de twee jaar. 310 blz. € 19,90.

ISBN 90-377-019-06.

De Nederlandse Conjunctuur

De *Nederlandse conjunctuur* is een kwartaalpublicatie van het CBS met een beschrijving van de nieuwste macro-economische ontwikkelingen in onderlinge samenhang. Daarnaast wordt via achtergrondartikelen ingegaan op specifieke economische thema's.

Kwartaal, € 48,40 per jaar. ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek 2006

Het vernieuwde *Statistisch Jaarboek* is verschenen in een handzaam pocketformaat. Er is aandacht voor de hoofdlijnen van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Elk hoofdstuk is voorzien van een korte inleidende tekst en re-

levante tabellen. De verdeling naar onderwerpen in dit nieuwe jaarboek stemt overeen met de indeling van de CBS-databank StatLine.

Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de *Sdu Klantenservice*.

Jaarlijks, 225 blz., € 18,50.

ISBN 90-357-2856-4. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

Kwartaal, € 48,40 per jaar. ISSN 1571-0998. Kengetal B-15.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Kennis en economie 2006

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2001 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, € 32,00. ISBN 90-357-1606 X. Kengetal K-300.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, ca. 300 blz., € 43,60. ISSN 0168-3489. Kengetal P-2.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- Cao-loonstijging begin 2006 flink hoger (10 april)
- Aantal mbo-geslaagden flink gestegen (10 april)
- Zorg voor gezin houdt steeds minder vrouwen thuis (10 april)
- Meer werk voor uitzendkrachten (3 april)
- Incidentele loonstijging 0,9 procent in 2004 (3 april)
- Aantal bijstandsfraudegevallen blijft afnemen in 2005 (20 maart)
- Arbeidsaanbod vrouwen verschilt sterk naar regio (6 maart)
- Minimuminkomens niet verder achterop (6 maart)
- Werkloosheid blijft hoog in Noord-Nederland (20 februari)
- Vaak onvolledige AOW-aanspraken (13 februari)
- Vrouwen in opmars op de arbeidsmarkt (6 februari)
- Grote stad: snelle inkomensstijging en snel vertrek (6 februari)
- Werk voor uitzendkrachten neemt flink toe (23 januari)

Het Webmagazine verschijnt wekelijks op maandagochtend tien uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'

Zie voor overzicht van alle publicaties: www.cbs.nl.